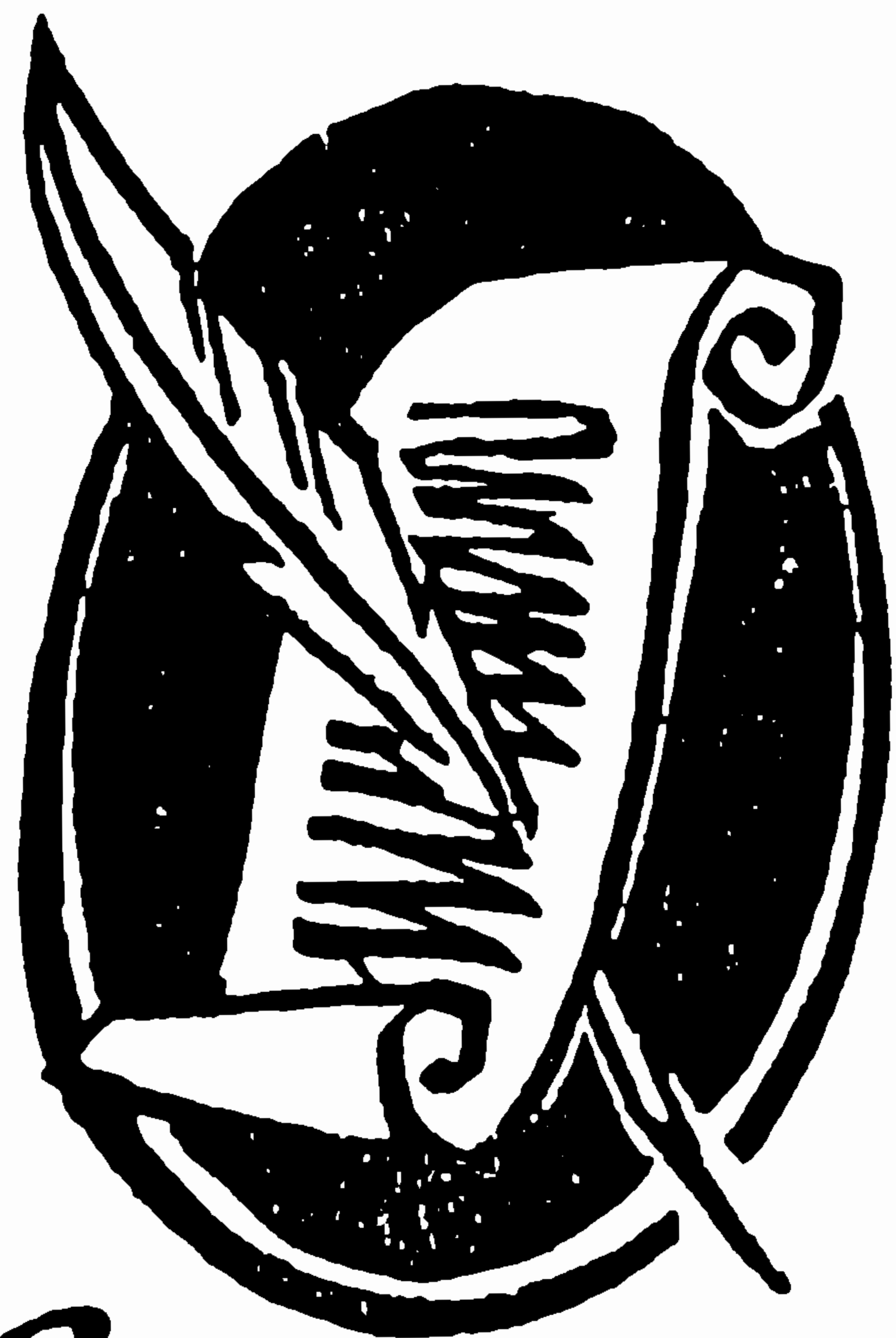

ЛИСТИ ДО ПРИЯТЕЛІВ

*Letters
to Friends*

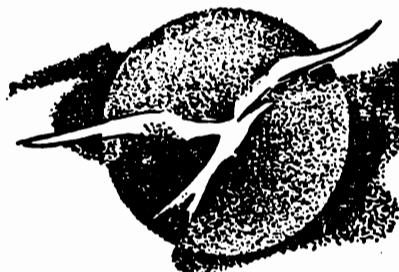
РІК XII. ч. 141-142

Книжка 11-12, 1964

diasporiana.org.ua

**ЛІСТИ до
ПРИЯТЕЛІВ**
LETTERS TO FRIENDS

1957 — 1958 Мистецькі обкладинки Зенона Голубця 1959 — 1960

З М І С Т :

Гр. Костюк: М'т про Антея і наша дійсність	1
Д. Козій: Нарцис у духовому світі Сковороди	6

З М І С Т :

М. Шлемкевич: Вгору до культури чи вниз до підкультури....	10
Ліна Костенко: Цариця Астинь	16
Т. Олесюк: Кам'янець — Золотий Вінець	21
К. Паньківський: Народи Галичини в історичній перспективі	25
Верховний Архiepіскоп і удільні князівства	29
М. Добрянський: Дві конференції (Національне питання в СРСР).	33
Юрій Дивинич: Літературні нотатки (Розлуки і зустрічі; Блискучий Серпень Маланюка)	41
В. Барка: Нова книжка про Т. Шевченка (рец. книжки Л. Луцева)	48
Б. Ярош: Друга Радянська Республіка (рец. книжки Яр. Білінського)	50
З книжок:	
А. Криlach: Чий Львів?	53
З. Козуб: „Чи справді Сталін був конечний?“	57
Вісті з Укр. Публ.-наукового Інституту (Елізабет — Трентон — Ньюарк)	60
З політичного гумору	62
Чому?	62

МІТ ПРО АНТЕЯ І НАША ДИШНІСТЬ

(Слово на відкриття другого з'їзду Об'єднання Українських Письменників в еміграції, 26-27 грудня 1964 року в Нью-Йорку)

„Я повернуся у Францію тоді, коли
туди повернеться свобода”

Віктор Гюго

(3 відповіді Люї Наполеонові
1857 р.)

14 березня 1919 року, в містечку Сіммерінг, недалеко Відня в Австрії, на першій тимчасовій зупинці свого нового, і останнього тридцятидволітнього еміграційного шляху, Володимир Винниченко почав свій щоденний запис словами: „Отже — у вигнанні!” А далі сповнені глибокого душевного болю думки свої про те, як так сталося, що він, син народу, якому віддав усе своє життя і всю свою творчість, змушений покинути рідний край і вийти на еміграцію, закінчив схвильованим запитом: „Хто ж це так нерозумно й жорстоко глузує з нас?”

Навряд чи наш знаменитий романіст думав тоді, що цей його запис у „Щоденнику” закарбує навіки початкову дату нового явища в найновішій українській пореволюційній історії — літературний процес поза межами рідного краю.

За це останнє 45-ліття українське літературне життя в еміграції пройшло кілька етапів свого творчого й організованого вияву. Перша хвиля пореволюційної еміграції від 1919 року починаючи, дала нам цілий ряд видатних творців мистецького слова й історико-літературної та критичної думки. Володимир Винниченко й Олександр Олесь, Михайло Грушевський і Микола Вороний, Микита Шаповал і Дмитро Донцов, Галина Журба і Спиридон Черкасенко, Павло Богацький і Юрій Тищенко, Леонід Білецький і Олександр Неприцький, Грановський, Володимир Дорошенко й М. І. Мандрика, Дмитро Чижевський і Ілля Боршак. Вслід за цією першою фалангою у двадцятих роках, в еміграційну літературу ввійшла нова, молода тоді ще група мистців українського слова: Євген Маланюк, Олекса Стефанович, Оксана Лятуринська, Юрій Дараган, Улас Самчук, Олег Ольжич, Микола Чирський та інші. Літературний процес в еміграції став незаперечним фактом. „Веселка”, „Нова Україна”, „Вістник” — це вузлові станції, етапні пункти розвитку й утвердження українського мистецького слова і думки в еміграції до початку другої світової війни 1939 року.

Буревій другої світової війни змів усі кордони й усталені форми мистецького і взагалі духового життя Європи. Атомова бомба над Гірошімою завершила добу беззаконня й розбійництва. Почала-

ся нова повосинна доба. Українська еміграція, численно поповнена громадою другого „великого ісходу” з рідного краю, почала новий, повосинний етап свого хресного шляху. Український літературний процес поза межами рідного краю закономірно також вступив у нову фазу свого розвитку. МУР — Мистецький Український Рух — позначає духовий профіль цієї повосинної еміграційної доби. Живі творчі сили попередньої доби поєднуються з творчими силами, з мистцями слова нової повосинної еміграційної хвилі. І то в однаковій мірі: східно-української, підрадянської й західно-української — галицької, волинської, закарпатської. Поєднуються і творять мурівську добу літературного процесу в еміграції. Замикають цю добу роки нашого остаточного розселення з Європи, умовно скажімо рік 1950.

Як дальший, новий етап цього процесу в Новому світі, вліті 1954 року, в Нью-Йорку, заходами невеликої групи ентузіастів, серед яких було кілька активних і провідних членів МУР-у, твориться і декларує себе Об'єднання Українських Письменників „Слово”.

Такий, в основних своїх рисах, шлях розвитку того відламу української літератури, що з причин великого лихоліття нашого змушений творчо розвиватися поза межами рідного краю. Це, одночасно, шлях кожного з нас, оскільки ми своєю творчістю і працею виповнюємо сутність того, що зветься українською літературою в еміграції. Знаю, що на цьому місці хтось із наших недругів кине іронічно на нашу адресу: яка ж мистецька творчість, мовляв, може бути поза межами рідного краю і народу? Чейже віддавна відомо, що антеїзм є духово й життєва основа всякої справжньої великої творчості!

Це тема для цікавого окремого есею. Тут лише скажу загально: останнє п'ятдесятиліття нашого національно-культурного і державного утвердження в світі — це, мовляв Ольжич, „доба жорстока, як вовчиця”. Доба трагічна, а для нашого народу в своїх конфліктах — безмежно нелюдяна. У вихорі цієї жорстокості, трагізму і неправди — згорів, образно кажучи, древній міт про Антея. Згорів і на його попелищі постав дивний, але реально існуючий феномен — український літературний процес поза межами рідного краю. Конфлікт між народом і політичним режимом — основа, ґрунт всякої політичної еміграції. Що тяжчий, непримиренніший конфлікт, — то більша і триваліша сила еміграції, а з нею її духового самовияву — літератури, мистецтва, науки. Історія знає чимало фактів про організуючу, конструктивну роль літератури в еміграції. Пригадаймо собі, що перший український суспільно-політичний і літературно-мистецький журнал „Основа” (1861-1862), що зробив підсумок досягнень української літератури і критики 19 століття, виходив поза межами рідного краю і народу; що оженевський гурток М. Драгоманова своїми збірниками і публікаціями заклав основи суспільно-мистецького думання всього українського національно-визвольного і літературного руху кінця 19 і першої чверті 20 століття.

Якщо взяти ширше, поза український світ, то чи не найпоказовіша, глибока роль еміграційної французької літератури, починаючи з кінця 18 століття. Імена Франсуа Шатобріана, Етьєн П'єр де Се-

нанкура, Шарля Нодьє, Мадам Сталь, Бенжаміна Констана, Пропер де Баранта і нарешті великого романтика-гуманіста Віктора Гюго з цілою групою його сучасників — найкраще про це промовляють. Це ті визначні імена, що творили французьку літературу в еміграції від 1790-х років до 1870-х, ставши золотим фондом французької літератури тієї доби взагалі.

Імена Адама Міцкевича, Юліуша Словацького, що стояли в перших шерегах польської еміграційної літератури, для кожної культурної людини в світі промовляють дуже багато.

Райко, Жензифов, Любен Каравелов, Петко Славейков та інші творили той гурт болгарських письменників на вигнанні, діяльність і творчість яких поклала основи болгарської літератури в добу відновлення незалежної Болгарії.

Всім нам відомі імена німецької екзильної літератури доби гітлеризму: Томас Манн, Франц Кафка, Роберт Мусіл, Герман Брох, Йозеф Рот, Бертольд Брехт та багато інших. Саме твори цих, вигнаних і заборонених у добу нацизму, німецьких письменників створили основу нової, повосенної німецької літератури, запліднивши її свідомі, людяними ідеями і мистецькими засобами.

Я пригадую ці факти людської історії не тому, що цілковито ототожнюю з ними наше становище. Обставини, національна специфіка, обов'язки і завдання безсумніву відмінні, інші. Я пригадую ці історичні факти тільки тому, щоб ми, а насамперед те суспільне, еміграційне оточення, серед якого живемо й працюємо, ще і ще раз усвідомили собі, яку велику, специфічно нашу, вагу і відповідальність покладає доля на українське письменство в еміграції.

Рівно 63 роки тому, Осип Маковей видав друком і розіслав був до всіх українських письменників листа, в якому в найгострішій формі поставив ряд болючих питань, а серед них — найтяжчу колізію: письменник і суспільство.

„Всі ті русини, — писав він, — котрих незavidна доля застала бути письменниками і людьми науки на нашій Русі, всі робітники працюючі пером для скріплення культурного розвою і слави... народу, з довголітнього власного досвіду знають, що за свою роботу не знаходять навіть моральної нагороди, а не то матеріальної.”

Причину такого стану Маковей вбачав у нерівномірному культурному розвитку українського суспільства, в його духовій злиденності, а найголовніше — в пануванні „політичних горлачів, що в своєму житті ніякої розумної статті не написали”. Чи змінилось щось для нас за ці 63 роки? І так, і ні. Так, бо живемо не на рідній землі, як Маковей, а тому й вимоги нашої й розуміння обов'язків письменника і суспільства дещо інші. Так, бо серед нашої еміграційної спільноти є цілий прошарок свідомих, культурних громадян — від звичайного робітника починаючи, і бізнесменом, лікарем, інженером і професором університету кінчаючи, — які мають зрозуміння ваги та значення нашої літератури, мистецтва і науки в еміграції, які сприяють нам морально і матеріально, по-

треби. Сама ця „література“, а також така „реклама“, блискуче себе дискваліфікує. Кожний письменний читач, прочитавши таку рекламу, відразу бачить, з ким має справу. Але в загальному, небезпека цієї „літератури“ полягає в тому, що при масовому наводнюванні нею ринку, а то й приватних адрес, дезорієнтується наш читацький загаль і витворюється серед нескритичної частини його нехоть до справжнього мистецького слова взагалі. Тому мусимо подумати над тим, які санітарні кордони провести між справжнім мистецьким словом і графоманією, між суворою, але вдумливою і глибокою критикою та маніякально-злобним охаюванням.

Ми зібралися на нашу зустріч у винятковий рік. Наш з'їзд проходить в сяйві великої культурно-історичної дати: 1914 — 1964. Об'єднання Українських Письменників, що у вигнанні, поза межами рідного краю змушені перебувати, зібралося на свій з'їзд, щоб вшанувати і замкнути великий ювілейний рік — сторіччя з дня народження найбільшого з великих своїх попередників — першого українського поета-вигнанця з рідного краю. Те, що через сто років після смерті Шевченка його ювілейну дату відзначає ціла фаланга творців і діячів української літератури і мистецтва не на рідній землі, а у вигнанні — є проречистою символікою трагедійної колізії нашої історичної „правди і кривди“. Віримо, що майбутнє в світлі історичної правди розкриє і прокоментує цю символіку.

Наш з'їзд це зустріч кількох поколінь. Від найстарших, що починали свою діяльність ще перед першою світовою війною, до тих наймолодших, що родилися в роки після „великого ісходу“ і виросли духовно вже в підсонні Західного світу. Ноги цих наймолодших серед нас не торкалися тої землі, що є рідною для їх батьків. Вони не дихали повітрям тієї „південної голубої Савої“, що на мові батьків зветься Україною. Але вчітайтеся в їхні твори, — навіть у ті перші, початкові, недосконалі і ще непевні своїх сил, — і ви відчуєте, яка велика любов горить у їх серцях до мови батьків і до їх покинутої, але не зрадженої батьківщини. Отже, поруч з заступленими сеньйорами нашої літератури мені приємно на цьому з'їзді бачити й цю наймолодшу нашу молодь. Це два бігуни нашого Об'єднання, між якими творчо діють: старше (моє), середнє і молодше покоління. В цілості своїй, вірю, це зустріч різних віком, різних у своїх смаках, напрямках і розуміннях мистецтва, але рівних у взаємоповазі, толеранції і правах.

І ще одна особливість нашої зустрічі. З'їзд наш не тільки замикає Шевченківський ювілейний рік. Він, одночасно, є своєрідним потрійним ювілеєм української літератури в екзилі. Сталося так, що відзначаємо 45 років українського літературного процесу в еміграції, 20 років від первісної ідеї заснування МУР-у і 10 років праці Об'єднання Українських Письменників „Слово“. І це не порожні дати. Це дати сповнені великим драматизмом і боротьбою. Це дати хресного шляху нашого поза межами рідного краю. Це дати безперервної боротьби в сфері суспільних і мистецьких ідей. Боротьби за нашу письменницьку правду, за справжню свободу творчості,

і нарешті за всебічну — культурну, господарчу і державну — свободу свого народу.

Живемо далеко від рідного краю, але не вважаємо себе духово відірваними від нього. Живемо серед чужомовного моря, але тим самим ще гостріше відчуваємо запах рідного слова. Любимо, пласкаємо і плекатимемо його до того часу, коли український літературний процес в еміграції ввійде в єдине могутнє літературне життя на вільній українській землі. А вільною українська земля буде тоді, коли нарешті постане, як висловився В. Винниченко, „Україна Шевченка, без хлопа і пана, без рабів і панів советських та однобічно фашистських”.

Свої думки дозволю собі закінчити словами неprisутнього серед нас через хворобу, заслуженого діяча нашої літератури, Романа Купчинського, що їх він висловив у спеціальному листі до всіх нас: „Дай Боже якнайкращих успіхів на з'їзді і після з'їзду!”

Григорій Костюк

НАРЦІС У ДУХОВОМУ СВІТІ СКОВОРОДИ

„Бог був першою моєю мислю, розум — другою, а людина — останньою”. Так визначив Людвіг Фосрбах пересунення в центрі духового життя новітньої людини понад сто років тому. У тому ж часі Август Конт (Comte), розбудувавши систему філософічного позитивізму, заклав підвалини культу Великої Істоти (Grand-Etre) — людства. Віра в людство, в майбутнє братерське єднання народів і рас, обґрунтовувалась теоретично вченням про поступ, візію якого розмалював уже в другій половині XVIII ст. філософ Кондорсе (Condorcet), а ідею якого розробляли науково філософи та вчені впродовж XIX-го століття.

Але великі суспільно-економічні, національно-політичні та расові зрушення й перевороти, що струснули людством у XX столітті, викликали сумніви в можливості братерського єднання народів і рас, а навіть утрату віри в людину, бо виявили в усій яскравості, яка чужа може бути людина людині. Процес відчуження перекинувся й на людську одиницю. Письменники й мислителі спостерігають, що її внутрішній образ затьмарюється і вона стає чужа сама собі. Цей стан стверджує письменник-екзистенціаліст Альберт Камюс: „Я буду — каже він — назавжди чужий сам собі”. Він гадає, що вимога „пізнай себе” для нас нерозв'язна, що ми не спроможні схопити Істоту нашого „я”, бо воно зарисовується перед нами з щораз іншим обличчям (A. Camus' Le Mythe de Sisyphe. Essai sur l'Absurde, p. 34. Paris, 1962).

Таким чином сама проблема самопізнання береться під сумнів. Чи це значить, що масмо зрезигнувати з самопізнання і що резігнація ця має нам служити за м'яку подушку, яка звільняє нас від зусилля зрозуміти — шляхом самопізнання — сенс нашого існування і наше покликання? Питання це занадто глибоко врізується в наше буття і робить нам спокій неможливим. Воно нуртувало в душі Сковороди, але проривається вряди-годи тривожно і з душі сучасної людини, яка усвідомлює собі, що повинна осмислити свій життєвий досвід. Конфронтація власного блукання з дос-

відом мудреця стає для неї повинністю, від якої їй не вільно відмовитись.

У якому значенні говоримо тут про самопізнання? Інакше підходить до цього питання вчений-психолог, а інакше — мудрець. Психолог, що розробляє методи пізнання людей і на тій підставі ставить нам перед очі наявність різних духових типів чи життєвих структур, завжди має на увазі їх біологічну та соціальну зумовленість і незмінність прав, які керують їх розвитком. Натомість мудрець, спрямовуючи до самопізнання, виходить з іншої точки зору: він не тільки показує людину в дзеркалі самопізнання, але й активізує її внутрішнє життя, маючи на меті розкрити „властиву”, „справжню” людину. Для нього важливе не тільки те, якою людиною є, але й те, якою вона має стати.

У такому напрямку веде Сковорода свій діалог, присвячений самопізнанню, п. н. „Наркіс або розмова на тему: пізнай себе” (Твори, т. I, вид. Ак. Наук УРСР, Київ 1961). Погляд на активний характер самопізнання споріднює нашого мислителя з найвидатнішими мислителями минулщини та нашого часу. Згідно з цим поглядом самопізнання закликає, діє, дає поштовх до визволення „внутрішньої людини”. Наслідки цієї дії окреслює Сковорода як перетворення людини, її воскресіння або друге народження („вдруге з висот народжений”).

Але самопізнання не є актом ізольованої одиниці. Справжнє самопізнання веде людину поза неї, наближує її безпосередньо до душ і речей, розкриваючи в усьому невидимість поза видимістю. „Ти бачив, — читаємо в діалозі, — одну тільки пітьму, а тепер бачиш світло. Всього ти тепер бачиш по двоє: дві води, дві землі. І всі твори природи тепер у тебе на дві частини поділені”. Самопізнання загострює духовий зір, чинить душу — сказали б ми — одвертою для „прихованої, тасмної, духовної, вічної” сторінки речей.

Така сама одвертість вимагається і в відношенні до трансценденції. На найвищому своєму щаблі самопізнання сягає до праджерела буття. Найнижчий його щабель — наше „я”, найвищий щабель самопізнання — Бог. Але цей останній щабель, що видається найдальшим, є в суті речі, найближчий, оскільки ми, не ставши на нього, не можемо збагнути жадної речі в її суті. Ось як про це висловлюється Сковорода: „Чи не всякому знайомі оці слова: час, життя, смерть, любов, мисль, душа, страсть, совість, благодать, вічність? Нам здається, що ми розуміємо їх. Але коли попросимо когось з’ясувати їх, то кожний задумається. Хто може вияснити, що таке час, якщо не проникне в божественну висоту? Час, життя і все інше в Бозі заховане. Хто ж може розуміти щонебудь із усіх видимих і невидимих істот, якщо не розуміє того, хто всьому — голова й основа? Отож, якщо хочеш щонебудь пізнати й зрозуміти, мусиш наперед зійти на гору пізнання Бога”. Бог є „головою і всім у всьому”, початком, „буттям усьому”. „Коли ти прозрів Бога повним і правдивим оком, тоді ти побачив у ньому все, як у джерелі, як у дзеркалі”. Між актами пізнання Бога і актами самопізнання Сковорода бачить внутрішню пов’язаність, бо в них розкривається єдність „нетлінної людини” і Духа Вічного.

Таким чином пізнати себе, в розумінні Сковороди, — це значить увійти в себе і вийти поза і понад себе, збагнувши невидиме в

собі та в речах і дійшовши туди, де можна споглядати себе й речі в праджерелі буття.

Таке пізнання не є чисто розумовим актом. Воно бо, за висловом мислителя, „окриплісться” подивом і любов'ю, горить надхненням і має в собі щось пророче. Для нього приймає Сковорода окремий орган, хоч і не має певного терміну для його окреслення. Називає його — сердечна глибинь, мисль, дух („новий дух”), іскра Божя, тасмне сйиво. „Я почуваю в собі, — каже речник Сковороди в діялозі, — тасмне сйиво, що тасмно зогріває моє серце. Збережімо цю іскру Божу в серці нашому!” Мислитель висловлюється мовою містики, коли говорить про „самий центр серця нашого і душі нашої”, про „вічно-живу іскру воскресіння”.

*

Виразником такого самопізнання робить Сковорода мітичного Нарціса (Наркіса, за грецькою вимовою). Така ролія визначена Нарцісові в „пролозі” до твору, дарма що в самому діялозі він не виступає (а втім, він появився в тій ролі тільки в другій редакції діялогу). Але, хто знає античний міт про Нарціса, мусить дивом дивуватися, бо ролія та йому вітрохи не підходить. За концепцією грецького міту, Нарціс — це юнак божого роду й чудової вроди, що його красою всі захоплюються. Він нікого не любить і нехтує коханням. Така його поведінка суперечна і з людським і з божим правом. Тому на нього спадає караюча рука Немезіди. Кара була жорстока: він не мав ніколи нікого іншого любити, тільки себе. Якось під час ловів він наблизився до захованого в лісовій гущавині тихого озера і захотів напиться води. Коли ж похилився над плесом, якого не порушив ні найлегший вітерець, побачив у ньому чудо краси. Не бачивши ніколи в дзеркалі відбиття свого обличчя, Нарціс захопився красою свого образу, а був переконаний, що бачить перед собою не фантом, а живу істоту. Він дивиться, як зачарований, на свою подобу і загоряється невідомим йому досі почуттям кохання, що несе з собою і раювання і муку. Не може відірвати очей від предмету кохання: омана скувала йому зір і волю. Даремне силкується він схопити фантом у свої обійми. Врешті усвідомлює собі, що він запалав любов'ю до себе самого, але мука не покидає його, бо не покидає любов. Так він спалюється внутрішнім вогнем. Навіть над водами Стіксу продовжується його страждання: він не перестає вдивлятися в свій образ, відбитий у темних водах підземелля.

Оцей Нарціс із грецького міту позбавлений у своєму внутрішньому світі ширини й глибини. Ніщо не в'яже його з світом людським і божим. Йому притаманна душевна сліпота й невразливість на все людське. У нього немає зрозуміння спільної людської долі. Не зважаючи на божественні початки в своїй істоті, він не поривається до божественних висот і не усвідомлює собі трансцендентних зв'язків буття. Єдине почуття, яким він живе й дыше, — це сліпе самозакохання.

Як такий, Нарціс — це явно спотворена істота, ми могли б назвати його героєм абсурду, як героями абсурду є Сізіф, Тавтал та деякі інші образи грецької мітотворчості. У Нарціса самосвідомість не пробуджується до самого кінця. Отож, власне кажучи, не пробуджується в нього і потреба самопізнання.

Коли ж він виступає в діялозі Сковороди як символ самопізнання,

то це могло статися тільки в наслідок ґрунтового перетворення образу „героя абсурду" на образ „мудрого Наркіса" (так окреслює його автор у „Пролозі" до діалогу). Таке перетворення наступило в двох моментах: поперше, наш філософ по-своєму розуміє задивлення в себе Наркіса в дзеркальному плесі. Він інтерпретує його в сексі філософічного патосу платонівського Ероса. Ерос, за Платоном, є носієм туги за красою і за вічним та незмінним у повноті буття. Його любов до краси невіддільна від любови до мудрости, яка за своєю суттю належить до того, що гарне. Подібний патос Сковорода хоче бачити в Наркісі. На його думку, Наркіс споглядає саме „нерукотворний образ минущої своєї плоті", „єдину красу та істину". Це одне. А подруге, Сковорода дивиться на смерть Наркіса як на духове переродження. Кажучи, що він „перетворюється в джерело", мислитель має на думці праджерело буття, зіткнення з Вічним, яке вважає за сутній момент самопізнання.

Вільність, із якою Сковорода перетворив Наркіса, дорівнює бароковій вільності, з якою він зіставляє античні греко-римські образи з біблійними. Біблійний Давид у нього — це ніби друге втілення „мудрого Наркіса", що „горить любов'ю" до дому Господнього, „окрилений" високими почуваннями страху Божого, любови та подиву, що „все бачить, все розуміє, бачачи Того, в чий руці світло й темрява". З такою самою вільністю наш мислитель інтерпретує біблійні образи і наводить цитати з старозавітної Біблії на підтвердження своїх міркувань.

Але слід підкреслити, що Сковорода виходить завжди від живої, конкретної людини, від її сумнівів і шукань. Про це свідчить до деякої міри і діалогічна форма його творів. Безпосередність пережитого ним і передуманого збереже назавжди силу переконливості. Сьогоднішній людині, що б'ється в тенетах і матеріалізму і нарцизму (очевидно, не в сквородинському значенні!), з її непереможним почуттям чужості в відношенні до світу і до трансценденції, Сковорода може дати потрібний поштовх до шукання сенсу життя і до самопізнання. Не розв'язку складних питань життя. Розв'язку треба знайти самому. Сковорода може дати те, що дає „добрий пастир". Ідучи за Гайдеггером, що назвав людину „пастирем буття", назвемо нашого мудреця пастирем глибокого струменя буття.

Д. Козій

В КОЖНІЙ ОСВІЩЕНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА

Вже вийшов 19-ий зшиток Гаслової Е.У. Видання НТШ (Європа)
за редакцією

проф. ВОЛОДИМИРА КУБШОВИЧА

19-ий зшиток містить гасла від „Максименко" до „Меретин". Сто-
рінки 1441 — 1520.

В газетах були повідомлення про зміни в видавничому плані
Гаслової Е.У. Запланована зразу на 4 томи по 400 сторінок, пона-
матиме 8 томів.

Видавництво мусіло достосувати і ціну передплати до цієї зміни.
Наших передплатників поінформуємо ще окремими листами.

ВГОРУ ДО КУЛЬТУРИ ЧИ ВНИЗ ДО ПІДКУЛЬТУРИ

Є люди, які — особливо в політичних і релігійних справах — не можуть слухати думки, не такої як їхня, щоб їм серце не починало сильно битися. Цих залишаю в спокою. З ними не можна правдуватись: бо биття серця виключає працю думки.

Р. Міхельс: до соціології партійництва.

Зустріч у сучасності

У Ньюарку, 20 грудня, відбувся панель, організований місцевим осередком Українського Публіцистично-наукового Інституту. До участі запрошено відомих осіб різних поглядів. Бракувало особи, яка висловлювала б думки т. зв. Організації Визвольного Фронту, популярно: бандерівців. Всі запрошені з цієї групи відмовилися від участі.

Темами панелью були справи особливо актуальні і хвилюючі сучасності. Назвемо ті, що зайняли, порівняно, найбільше часу. Це такі питання: 1) Чи вважаєте, що консолідація всіх українських самостійницьких сил на еміграції потрібна? Якщо так, то в який спосіб — на вашу думку — її можна досягнути? 2) Що робить і що повинна робити українська еміграція, щоб зберегти себе та розбудувати як спільноту в вільному світі? — 3) Як повинні ставитись українські емігранти до українських культурних діячів на рідних землях? Чи слід мати будь-які зв'язки з ними і з ким саме? — 4) Чи бачите будь-яку можливість вплинути на припинення русифікації України? — 5) Як ви дивитеся на факт, що щораз більше комуністів походженням із України займають передові пости в советській імперії? — 6) Як розцінюєте важливість Другого Ватиканського Собору та акцію в справі патріархату для українців-католиків? — 7) Що думаєте про останній Собор Української Православної Церкви в Америці? — 8) Що думаєте про цьогорічні американські вибори та відношення українців до обох партій і їхніх кандидатів? — 9) Загально вважають, що посвячення пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні було справжнім триумфом організованого українства. Чи думаєте, що були якісь серйозні недоліки тієї акції і які саме? — 10) Чи вважаєте, що наша вільна преса (зокрема в Америці) як слід виконує своє завдання?

На залі було приблизно півтора сотні гостей-прислухачів. Це була інтелігентна публіка різних станів: інтелектуалісти, професіонали, підприємці, робітники. Загальне їх враження було, що імпреза вдалася. А все ж у цей настрій вдовolenня, то тут то там, вмишувалася тиха нотка розчарування. Мовляв, не було полеміки між учасниками панелью. Всі вони давали подібні, іноді навіть однакові відповіді на поставлені питання. Дехто завважував також, чому не було загальної дискусії; чому не забирали слова особи з залі.

В цих критичних заввагах — кілька непорозумінь. Дехто дивиться на панель, як на вселюднє дискусійне зібрання. А це дві інші речі. Панель, за визначенням Вебстера і за прийнятим зви-

часм, це дискусія, в якій бере участь вибрана група осіб. У повідомленнях це виразно зазначено, тож гості були попереджені про те, яка буде програма вечора. Завданням цього панелю було виявити думки різних груп на те, щоб люди, які думають, самі склали собі свій власний погляд. Коли б на оповістках була мова про великий хор, а на сцену вийшов тільки секстет, люди мали б слухні претенсії. Але коли згорі сказано, що співатиме секстет, люди знали, чого їм сподіватись.

Друге непорозуміння — цікавіше. В настрій вдовolenня вплаталася нотка розчарування ще тому, що не було полеміки. Гості чекали гострих ударів протилежних думок, їх боротьби. А цього не було. Людина, що йде на спектакль, напр. до цирку, буде невдоволена, коли змагуні, замість боротися, подадуть собі руки...

Несподівана однозгідність думок спонукує до роздумів про значення цього явища. Особи різних ідеологічно-політичних груп знаходили однакові відповіді на найактуальніші, найбільш пекучі проблеми нашого життя. Отже: — сучасне їх не ділило. Чи це не знак, що основою поділів є давніші розходження, зроджені політнялю, минулою дійсністю?! Чи це не знак, що ці поділи різних груп тримаються вже більше спільними споминами і апаратурними скам'янілостями?! Це психологічні і соціологічні моменти великої сили. Їх значення докладно простудіював швейцарський соціолог, Роберт Міхельс, якого думку поставили ми як мотто на початку цієї статті. Однак, особливо для нас, після справді революційних переворотів у житті, кожного з нас зокрема, і нашої спільноти взагалі, — ці минулі спогади і створені мнущиною поділи — поволі стають анахронізмами.

З цього не робимо висновку, що ці групи повинні зараз же розв'язатись і злитися в одну. Це було б наївним мрійництвом і спрощенням проблеми. Це ж поділи — створені життям. Різні групи мають не тільки свої механічні апаратури, але і свої традиції, ресантименти, зроджені в полеміках, свої амбіції. Те, що створює життя, тільки життя поступово усуває. Але свідомість, розумна воля — можуть підтримувати і підсилювати процес нових зживань і нових творчих єднань. Апаратчики завжди зацікавлені в наголошуванні різниці, хай уже померклих, несвочасних. Живі уми, скеровані на сучасність і в будучину, усвідомлюють собі і спосому довікллю неактуальність різниць і поділів, і цим ослаблюють їх. Так у середині кожної групи існує напруження між консервативною частиною, спертою на апарат, і поступовою, якої зброя — це жива, критична думка.

Панель у Ньюарку виявив спільність поглядів представників різних груп — коли мова про актуальні питання. Це крок до самопізнання і зближення цих груп. А це важливе, бо непотрібно наголошувати поділи і непотрібні полемічні загострення не дають групам із подібними настановами зосередити свої зусилля на справді пекучих завданнях наших днів.

Короткий перегляд виявляє, які погаслі сьогодні, вчора ще яскраві різниці. Недавно залюбки наголошували „революційність” у приставленні до „неревольюційних” кіл. Тепер титули революційності, які носять ще наші групи, — це милий спомин, привичка, традиція. Трудно сказати, в чому виявляється та революційність у Нью-Йорку, Торонто, в Мюнхені... Що більше, партія, яка най-

голосніше реклямує свою революційність, бандерівський Визвольний Фронт, стала союзником виразно „контрреволюційних”, назадняцьких кіл. Ця партія, клерикали філадельфійського хову, союзові мрійники давніх, добрих часів — часто виступають як один табір.

Поступові партії, з традиційними революційними титулами, східно- і західно-українського походження, перебувають у процесі здорової еволюції. З них, серед них народжується свіжа, відмолоджена, динамічніша національна демократія. Усвідомити цей процес — це важливе завдання ідеологічних осередків цих груп. Це наблизить їх одну до однієї, і це наблизить до них давніші, послаблі й вичерпані, національно-демократичні формації.

Так само ступилася колишня гострота поділу на ліберальні й соціалістичні групи. Це вже не різниці принципів, що заперечують один одного. Сьогодні різниці між цими напрямками не квалітативні, але різниці в насilenні, в наголошуванні, в темпі. Соціалістичні елементи стали складовою частиною сучасних державних систем Заходу. На наших очах вони вриваються в донедавно кріпость класичного капіталізму, вриваються в мури ЗДА. Законопрости, що їх передає президент Джонсон Конгресові для схвалення, напр., законопроект про медичну опіку над літніми громадянами, про зрівняння навчальних можливостей — ідуть у цьому напрямі. А з другої сторони, сучасний соціалізм зрікає марксіського догматизму. Питали нижнішого англійського прем'єра, Гаролда Вілсона, чи він марксист. Вілсон відповів, що не читав „Капіталу” Маркса, бо нотатки на перших сторінках відстрашили його від дальшої лектури. Така відповідь соціалістичного провідника, яких 50 років тому, була б неправдоподібна. Пошана цінності індивіда, достойність людської особи — сьогодні однаково дорогі і лібералізму, і соціалізму. Пошана гідності людини стає виправданням соціалістичних, по духові, реформ, як це бачимо в мотивації медичної опіки в законопроекті президента Джонсона. Спільною справою і ліберальних і соціалістичних течій стає оборона приватного життя людини перед посяганнями „Великого брата”: суспільства, держави. На цю небезпеку найвимовніше звернув увагу Джордж Орвел, англійський письменник зближений до соціалізму, — в романі „1984”.

Тому анахронізмом заносить від багатьох непорозумінь між нашими політичними групами. Це виявляється, як тільки вони, відвернувши очі від минулих сварів, скеровують зори на сучасні й будучі проблеми. Тоді різниці між ними дрібнішають, зникають. Це розкрив панель у Ньюарку, 20 грудня. Привиклі до партійно-полемічних цирків, люди виходили із змішаними почуваннями. Їм приємно було чути спокійні, майже одностійні думки, але цим людям бракувало чогось, як тому, хто чекав крикливого джазу, а почув зрівноважену симфонію.

*

Страшний суд: прокурори

10 січня, в цьому самому Ньюарку, в цій самій залі, в неділю, і на цю саму годину — скликано віче. Важливе не те, хто підписаний під запрошеннями. Важливе те, які суспільно-політичні групи організували й керували вічем. Промовцями були репрезентанти т. зв. Визвольного Фронту (бандерівців) і старого суспільства, яке

разом, плече об плече, при допомозі, хоча б навіть під командою цієї партії, старається зберегти свої позиції.

Форма обидвох імпрез — характеристична. Панель — спокійне виявлення думок різних груп перед думаючими людьми, і заохота для них виробити собі власний погляд, на основі порівнянь і роздумів. — З другої сторони, віче з покликом до масових емоцій.

Це вже проказувало і тему доповідей на вічу. Щоб розбуджувати масові емоції, треба, найперше, шукати доступу до масових пристрастей. Опісля, треба знайти приціл, на який можна скерувати розбурхані пристрасі. До цього надавалася справа т. зв. контактів із культурними діячами Радянської України. І це було єдиною темою віча. В запрошеннях зазначено, що завданням віча є підтримати УККА, який засудив зустрічі наших культурних і суспільних діячів із делегаціями з Радянської України. При такій нагоді можна мобілізувати протимосковські і протибольшевицькі настрої. І можна скеровувати їх проти українських діячів культури у вільному світі, проти тих дуже невігідних людей, які ще роблять ужиток із Божого дару: — критичного розуму.

Промовці на вічу — це також інтересна тема і також знаменна явище. Гостро проти „контактів” виступали особи, яким саме личило стримуватися від таких виступів. Приглянемось цьому ближче. Речником групи, яка організувала віче, був проф. Іван Вовчук. У Радянській Україні він займав відповідальні посади директора десятирічки, потім шкільного інспектора. Освіта — це ділянка, що нею особливо опікується влада. Це — в комуністичному пляні — верстат, який має продукувати нову, марксівську, радянську людину. Можна припускати, що п. Вовчук, як начальний інженер однієї з таких фабрик, не виявляв своїх націоналістичних переконань. Навпаки, ці посади доказують, що він умів здобувати довіру влади.

З цього приводу не робимо галасу. Ми не бажаємо, щоб шкільними директорами та інспекторами в Україні були тільки росіяни, а українці — зонайвище — замітачами шкільних коридорів. Але нам дивно, коли саме п. Вовчук так завзято виступає проти тих, що сьогодні не втікають від зустрічей із потенційними „Вовчуками” з України. Як може знати п. Іван Вовчук, чи між особами, які гостили в Америці, немає будучих українських націоналістів? Звідки знаємо і як може знати п. Вовчук, чи хтось із тих гостей, маючи можливість „вибрати свободу” не стане навіть кандидатом у провідники 105 чи вищевідсоткової націоналістичної групи, як оце став ним колишній директор і інспектор радянських шкіл? Адже саме п. Вовчук із власного досвіду повинен знати, що комуністичний апарат таки не в силі перемінити всіх у „гразь Москви”!

Виступав проти „контактів” і засуджував їх ексекутивний директор УККА, п. Василь Мудрий. Також не зовсім відповідна для цього ролі. З історичного погляду, Москва — це не єдиний окупант України. Була ним і Польща. Щодо цілей і засобів — ці два головні окупанти мало різняться один від одного. Оба мали метою знищити українство, отже геноцид. Царська Росія відкрито заявляла, що України „бути не може”. Советська Росія — хитріша, і дів більш рафіновано. Зате польська влада, в часі між двома світовими війнами, вперто йшла до ліквідації українства на західних землях і не ховала своїх замірів. Отже цілі обох окупантів — од-

накові. А методика? Поки Польща мала силу і не мусіла оглядатися на світову opinio, шлях геноциду оздоблювався живими українськими тілами на палях і масовими різнями. В нашому столітті Польща вже не могла дозволити собі на такі розпрази. Варшавське нищення православних церков на Волині, паціфікація 1930 року в Галичині — це старечі спомини молодечих подвигів... Ми свідомо зупинилися на цих подібностях. Інакше нам закидали б, що немає підстав порівнювати польські режими з московськими.

Отже в дійсності 30-х років, коли Польща послідовно, крок за кроком, нищила українське суспільство, прямуючи до повної його асиміляції, п. Василь Мудрий займав пост віцемаршалка союму у Варшаві, союму окупанта. Але українське суспільство, навіть та його частина, що критично ставилася до політики п. Мудрого, не думала його бойкотувати. Українське суспільство старалося мати якнайбільше українських урядовців, українців із вищим військовим вишколом. При цьому траплялося, що служебні люди втрачали честь і ставали „варшавським сміттям”. Це природне явище в таких обставинах. Але чи можна вважати підозрілими особами всіх, хто був на польській службі? Як в овечій шкурі радянського педагога-директора ховався будучий Вовчук, провідник однієї націоналістичної вітки, так особа з титулом посла і віцемаршалка польського союму, у змінених умовах, стала членом Української Головної Визвольної Ради (УГВР) і... 10 січня ц. р. — промовцем на бандерівському вічу.

Є оповідання про мандрівку по сучасному пеклі. Там уже послідовно проведено ідею президента Вілсона про самовизначення народів. Для кожної нації — окремі велетенські казани з кипучою смолою. Навкрути казанів ганяють чорти, ледве дихаючи від тяжкої праці. Хто тільки вистромить голову з казана, вони вилами заганяють його назад у смолу. Тільки біля одного казана чорти спокійно грають у карти... Їх спитали, що означає таке їх дозвілля. Чорти пояснили, що вони сторожать казан для українців. А ці пильнують самі себе. Коли хтось із-поміж них піднесе голову, щоб дихнути повітрям, вони самі стягають його назад, на дно...

Комуністичні сторожі казана з вивіскою УРСР можуть спочивати. Коли комусь пощастить хоч на хвилину, хай і під конвоем, вирватися з казана на світ Божий, українці самі відгородять їх колючим дротом заборон, щоб вони і не почувли вільного слова від брата на волі, але дихали тільки тим, що підсуває їм диявольська пропаганда.

*

Височайший указ

Як сказано, завданням віча було підтримати УККА, який за судив „контакти”, себто зустрічі з українцями з УССР, що на основі договору про „культурний обмін” приїждять до ЗДА, Канади, Західної Європи. В УККА засідають політики, історики, юристи, але слідів їхнього духа в цих заборонах небагато. Це можна пояснити або тим, що політична пристрасть затемнює ясність і логічність думки. Або тим, що натиск партійних комісарів і їхніх полпентачів змушує розум до мовчання.

При кожній нагоді підкреслюємо нерівне і несправедливе ставлення Москви до України. На десятки різних мистецьких ансамблів,

наукових, господарських делегацій із РСФСР — ледве одна-дві з України. Коли ж така делегація з'явиться, тоді УККА наказом старатиметься ізолювати її від українського суспільства. Де логіка?

Особливо завзяті захисники укк-івської залізної завіси поспіляються на те, що між Україною і Москвою існує стан війни, і тому „контакти” не допустимі. Ми не пригадуємо собі, коли то галицьке суспільство заключило мир із Польщею. Воно не визнавало варшавського договору між УНР і урядом Пілсудського, на підставі якого західні українські землі переходили під польське панування. Тож нинішні вчені оборонці стану війни повинні пам'ятати також, що все ж галичани були польськими урядовцями, що партії старалися мати і мали своїх послів у варшавському соймі. Тоді нікому, і тим ученим, не приходило на гадку бойкотувати цих людей. Чому тепер наказували бойкотувати, напр., останню делегацію культурних діячів із України, бо — мовляв — між ними було аж трьох членів верховного союзу. Чи хочемо, щоб українці в УССР не виходили вище волосних радних? І ще одне: зректись „почести члена союзу” для протесту проти московської політики в нинішній Україні значно небезпечніше, ніж було зректись польського мандату в Варшаві. Але в Польщі трапився тільки один-єдиний випадок, коли українець, вибраний послом до варшавського союзу 1931 року, зрікає цього вигідного мандату в 1933 році, протестуючи проти польської політики. Цим українцем був теперішній виконавчий директор КУК, п. Володимир Кохан. І, о, іронія! Сьогодні саме його, директора Кохана, засуджує за „контакт” із двома українцями із УССР, які зайшли до його канцелярії, і звільнення саме директора Кохана з посту в КУК — домагається „революційна” бандерівська партія, яка одночасно підвищує польського віцемаршала до ступня маршала. Так стояло в оголошеннях про віче в Ньюарку. Чи п. Мудрий прийняв це підвищення, про це не було ще вісток у пресі.

УККА видав указ, а ревнителі вимагають послуху. Мовляв, невиконання указу — це зривання єдності фронту. Єдності? Чи може укази УККА обов'язують уже і в Канаді, в Європі, Австралії? Знаємо, що в Канаді КУК не забороняв „контактуватися”. Навпаки, в розумно і політично використаних „контактах” КУК бачить можливі користі для української справи. І слушно*). Тож про який єдиний фронт іде мова? Чи українське суспільство ЗДА — це окреме царство під владою УККА, з окремою політикою? Чи диво, що українське суспільство не ставиться серйозно до таких провінційних указів?! Виходить таке: коли хто хоче зустрінутися з своїм знайомим письменником, мистцем, композитором із України, тоді повинен їхати до Торонто, Вінніпегу, Парижу. Там це дозволено. Тільки в ЗДА встановлена залізна завіса УККА і переступити її заборонено.

Ніхто не думає і ніколи не думав скликати масові віча задля

*) КУК видав декларацію п. з. „Становище КУК у справі контактів з Україною”. Ми чекали, коли нарешті українська преса в ЗДА поінформує суспільство про цей документ. Ми збиралися дати бодай вибір фрагментів із нього. Тепер можемо вже відіслати читачів до „Свободи”, ч. 30, з 16. 2. Там документ надрукований.

Ліна Костенко

ЦАРИЦЯ АСТИНЬ

Цар стомився від справ державних.
Роззугтись дався і возліг.
Драглисто євнухи дрижали,
наказів прагнули.

Поріг

охороняли дві сокири.
Яскріла паморозь парчі.
Червонозубі, як вампіри,
всисали персні жовч свічі.

І цар звелів: —

У спочивальню

царицю Астинь привести.
Бо цар потребу почуває
цю ніч блаженно провести.

Євнухи дріботіли, халатами
тріпотіли,
драглі душі, напів трупи тіла.

Назад брели, як при подагрі.
Один від страху аж ячить:
— Мовчить цариця, государю.
Стоїть цариця і мовчить!

Цар настовбурчив брови чорні:
— Я вас, нездари, розжену!
Скажіть у витонченій формі —
я жду її, свою жону.

Євнухи бігли, себе переплигуючи.
Назад приплентали, як на налигачі.
Пліщинами об килим одарили
ї, аж згугнявіли, ячать:
— Мовчать цариця, государю.
Стоять цариця і... і мовчать!

Цар побілів:

— я вас в темницю!

Уб'ю, повішу, розорю!
Як сміє хтось, хоча й цариця,
чинити всупереч царю?!

Євнухи підтупцем, євнухи руссо,
євнухи гримнули на царицю:
— Наказ всесильного і мудрого!
Хто тут посміє в наоборіт?!
...Світилися плечі перламутрово,
летіли брови на той світ.
Лиш усміхнулись губи крейдяні:
— Велінь царя не визнаю,
бо, через євнухів передані,
втрачають царственність свою.
„Дніпро“, ч. 12 — 1964.

зустрічей із делегаціями з УССР. Це означало б давати комуністичним комісарам, які командують такими делегаціями, нагоду до пропаганди. Але ж сучасне українське суспільство вільного світу — це не одна тільки вічова маса! Цього не розуміють люди задивлені в старі, добрі часи, і цього не хочуть розуміти охлократичні „вожді“, які раді б повернути суспільство в покірну їхнім наказам масу. Вважати зустрічі з підневільними братами з України небезпечними для українських діячів культури в вільному світі — це образа для всього суспільства через недовір'я до його духових верхів!

Зрештою, сам спосіб, як вирішує УККА справи, що відносяться до культури й її діячів, також вартий уваги. В УККА діячі культури голосу не мають. Але коли вирішуються справи культури й її представників, то політичне відчуття і такт вимагають, щоб порозумітися з організаціями літературного, мистецького, наукового світу, і разом з ними, узгіднено з ними, встановляти напрямні. Ми переконані, що тоді, замість нерозважних наказів, мали б ми розумні поради, як поводитися, як ставитися, коли приїздить делегації з України. Коли б якісь українські групи, чи особи, не зважаючи на такі поради, непристойно повели себе під час зустрічей, тоді засудження таких учинків мало б моральну силу. Тепер усе те виглядає інакше. В УССР — думки і поведінку діячів культури визначає влада. Під час їх побуту за кордоном, комісари,

що між ними, — стежать за виконанням доручень влади. — А тут в УККА зібрання осіб, які в більшості мають досить далеке відношення до духової культури, підносять претенсії наказувати поведінку письменникам, поетам, мистцям, ученим, не допускаючи їх до слова. Політкомісари там, і... політкомісари тут. Тільки яка дивна зміна роль. Колись вони, комуністичні політруки, замикали людей за залізною завісою, боячися вільнодумної пошести. Тепер УККА встановляє ізоляційну зону, лякаючися зарази!*)

Після цього хай не дивуються „батьки народу” з УККА, що духова культура, „цариця Астинь” із поеми Ліни Костенко, і її придворні, діячі культури, — не зворушуються указами, видаваними там, де місце для взаємного розуміння і порозуміння. Такі укази, і то передавані в невідповідній формі, — за словами поетки — „втрачають царственність свою”.

*

Вниз чи вгору

Як дійшло до того, що докрути справи „контактів” завели дикого гопака такі — здавалося б — далекі одна одній групи і їхні пресові органи? „Гомін України”, „Канадійський Фармер”, „Народна Воля”, „Америка” і „Свобода”.

Повертаємося до теми не раз порушуваної в нашому журналі. В українській діаспорі, зокрема в ЗДА, позначилося напруження між двома течіями. З однієї сторони бачимо ідеї і групи, характерні для сучасного, розвинутого, зрізничкованого суспільства: об’єднання діячів різних ділянок культури (науки, мистецтва, музики, літератури), їхні літературно-мистецькі клуби; організації різних професіоналістів, і різні політичні партії. З другої сторони стоять групи, які хотіли б затримати давніший стан незрізничкованої або малозрізничкованої маси під своїм проводом. Це напруження між силами, що прагнуть нових, відповідніших для себе і для своєї доби оформлень, і між тими, що затримують суспільство в давнішому, примітивнішому стані.

Українська діаспора в Америці переживала вже подібні етапи. Розсіяні по просторах ЗДА і Канади, перші українські переселенці — були незв’язаною масою, соціологічним матеріалом. Ця маса дістала першу форму суспільства, зорганізувавшись довкола своїх церков. Це перше суспільство нагадувало колишнє, патріархальне суспільство рідного краю, яке — за глумливим визначенням поляків — було суспільством „хлопа і попа”. В Америці перше українське суспільство творили робітники і священики.

На цьому ґрунті, на початку нашого століття, наростала вже тонка плівка підприємців, купців, професіоналістів. Після першої світової війни до цієї верстви приєдналася деяка кількість політичних емігрантів. Спокійне плесо заворушилось. Нові сили добивалися відповідного місця в суспільстві. Базою нових сил стали асе-

*) Добру відповідь і пораду всім, хто боїться за свою чеснотливість і непевний своєї відпорности проти комуністичних спокус, дав п. Степан Куропась, заступник президента УНСоюзу. Його слова: „Чи варто зустрічатися? Варто, але люди, які бояться, що могли б заламатися такими зустрічами, повинні такі зустрічі омивати.” („Свобода”, 12 січня ц.р.)

кураційні союзи й їхня преса. Після гострих ударів із дотогочасним клерикальним проводом, ця нова верства світської інтелігенції включилася в духове і політичне керівництво, навіть поступово переймала провід у суспільстві.

Після другої світової війни причалила до берегів Америки численна культурницька й політична еміграція. Суспільство церковних і союзних організацій, їхніх прибудовок і надбудовок, виявилось невистарчальним. Сьогодні ми опинилися в середині процесу нової еволюції, в процесі боротьби за нові, сучасніші форми. В цій боротьбі давні суперники, парохіяльно-церковний і союзово-світський проводи об'єдналися, щоб разом ставити чоло новим кандидатам до керівництва. Таке пересунення фронтів це звичайне явище в історії духових і політичних рухів. Отже ці давні суспільства стараються затримати статус кво. Вони — це консервативний табір. Але вони знайшли собі союзника в колишній резолюційній партії, яка нині виступає під назвою „Організації Визвольного Фронту” (бандерівців). Ця партія також зацікавлена в тому, щоб затримати українську громаду в вигляді ідейно і організаційно незрізничкованої маси під своєю диктатурою. Так консерватизм подає руку охлократії.

Другий світ намагається надати українському суспільству новішу, сучаснішу форму. Але цей другий світ роздріблений і щойно починає усвідомлювати собі неактуальність поділів і свої спільні завдання. Ці завдання такі: побороти безвладність соціологічної матерії і заскорузлий сьогодні, клерикально-союзний консерватизм, і друге завдання: протиставитися групам, галицького і східно-українського походження, які цю соціологічну матерію, суспільство застарілих форм, хочуть повернути назад у плязму, первісність, „вулицю”. Треба сподіватися, що в цій боротьбі за позитивні цілі, поступові групи досягнуть свідомість своєї близини і переступлять минувшиною побудовані загороди.

Коли йде мова про боротьбу в середині української діаспори, то зупинімся над її значенням і змістом. Вважаємо цю боротьбу позитивним явищем. Мертве, застояле плесо суспільного життя — не наш ідеал. Так само мусимо визнати, що безвладність суспільної матерії і спротив консервативного, дотеперішнього її проводу — мають також свою вартість. Твердість і опір матеріалу — це виклик для мистця і для політика, і це запорука виразних форм. Однак, консерватизм — противник поступу, консерватизм — замкнутий для, хай і повільної, еволюції, а ще консерватизм у неприродному подружжі з охлократією — це те, що можна закинути нинішньому, клерикально-союзному консерватизмові і його пресі.

Ще повторимо: напруження всередині суспільства між консервативними групами і групами, які прагнуть змін, визнаємо за позитивне явище. Поступ без спротиву — вів би до безупинних змін, до пливкого, невиразного стану. Але тут доходимо до основної проблеми: чи сьогоднішня боротьба між консерватизмом і динамікою поступу ведеться в ідейній площині, і цим підводить суспільство на вищий щабель організованості і самоусвідомлення, — чи навпаки, це боротьба без ідей, тільки за провід, за владу і зв'язані з ними матеріальні вигоди і престиж; боротьба, що не підводить угору, але сточує вниз; що не оживляє суспільство, але розкладає.

На жаль, теперішні розгри в середині українського суспільства, передусім у ЗДА, трудно вважати особливо животворними. Доказом цього може бути саме те, що ці розгри кружляють довкола справи „контактів”. Це справа, яку найлегше використати для віч і вулиці, і тому, (скажемо виразно) тільки тому, за неї так уперто чепляються загрожені групи. Тільки пригланутися! Кому закидають вигадане, нове „радіофілство”? В його уявних рядах знайдете колишніх каторжників! А по стороні прокурорів? — Колишніх радянських і польських достойників! Ніхто з тверезих людей, і самі автори не вірять своїм власним словам, неначе ті колишні каторжники шукають співпраці з большевицьким режимом, а вже так для вулиці формулюються закиди! Наше прокляття — не примітив, але спекуляція на примітивізмі!

Комуністи — майстри від „розслоювання” суспільства, від розкладу суспільства на ворожі верстви і нацьковування однієї проти другої. Вони можуть радіти несподіваною допомогою. Самі українці в вільному світі розкопують прірву між народом і його інтелектуальною верхівкою, діями культури, підсовуючи підозри, неначе ця верхівка схиляється до зради.

Методика, якої вживають у цій боротьбі, не менш принижуюча. 1952 року делегація УККА їздила в Європу намовляти еміграційні групи до участі в сумній пам'яті Координаційному Центрі Антибольшевицької Боротьби (КЦАБ), де повну перевагу мали московські впливи. Між аргументами для непевних ще тоді своєї долі скитальців було й те, що небезпечно супротивлятися американським плянам, бо це може скінчитися... концентраком. Цим самим аргументом воювали і тепер, на вічу в Ньюарку, мовляв, американська розвідка реєструє всіх, хто „контактується” з українцями з УССР. Це спекуляція не тільки на примітивізмі, але просто на глупоті людей!

Перспективи дальшого розвитку, якщо він ішов би як досі, — сумні. Але відкрито признаємось: відповідальність за це спадає на обидві сторони, на обидва табори: консервативний і поступовий. Тільки при радикальній ревізії їхніх дотеперішніх настанов і тактик, можливий поворот до кращого.

Консерватизм, представлений церковними колами і їх світськими прибудівками, і передусім асекураційними союзами і їх надбудовою — УККА — мусить позбутися мрії про непорушність дотеперішнього стану посідання. Він мусить зрозуміти, що неможливо постійно втихомирювати опозицію малими подачками, спробами застосовувати методу „дівіде ет імпера”, взагалі оманами в роді участі в Раді УККА, яка виявилася порожньою формою без змісту і впливу. Консерватизм мусить шукати і знаходити чесні компроміси з новими силами, своєю розважливістю сповільнюючи і утривалюючи зміни. Це призначення і це джерело сили консерватизму, відкритого для сучасности, а не замкнутого в споминах про минуле.

Тому важливо, щоб наш консерватизм шукав порозуміння з світом духової культури, а не з партією, яка, радикально провівши у себе чистку від усього, що самостійно думає, намагається впрягти у свій віз і консерватизм. В консервативному таборі є багато людей, що думають. Вони мусять відчувати приниження у такій спілці з охлократією, яка перетворюється вже в охлокра-

тичне комісарство над ними. Сьогодні між консерватизмом і світом духової культури, організаціями письменників, науковців, мистців — виразне відчуження. Пекучі завдання консерватизму: — усучаснитися, розвестися з охлократією і примиритися з духом. Це передумови його оздоровлення.

Але, як і зазначено вище, за стан і за дальший розвиток співвідвідас і опозиція, себто співвідвідують політично-суспільні і культурницькі групи, які прагнуть реформи проводу суспільства. Ставимося з повною пошаною до тих, нечисленних у нинішніх умовах, представників опозиції, які в наших синадріонах послідовно виступають проти комісарщини й її різночинних неофітів. Ми співчуваємо їхній боротьбі. Але чи суспільство знає про ці їх хоробрі баталії в обороні розуму й справедливості? Приватно, по знайомству, довідуються про це вузькі гурти в околиці Нью-Йорку. Далекі громади знають тільки укази УЖКА. У них складається враження одностайних ухвал, однозгідного ставлення до болючих справ. А все ж опозиція має свою пресу! В особливих випадках, як у розтрубленій демагогією справі „контактів”, опозиційні групи повинні видати спільну заяву, своє вотум сепаратум. Тоді суспільство знало б, у чому справа, і знало б, що йде бій за слушну справу. Суспільство привчалася б політично думати, а не тільки приймати більш чи менш розумні вирішення як недоторкальні об'явлення. За політичну культуру суспільства відвідас опозиція разом із тимчасово панівними групами!

При повному признанні особам, які в безнадійній меншості на зібраннях все таки підносять голос спротиву проти нерозважних ухвал, мусимо спитати, чи опозиція як цілість виконує важливу роллю опозиції. На жаль, опозиційні групи замикаються кожна в своєму світку, забуваючи про спільні справи. Ці групи не співпрацюють, не узгіднюють тактики боротьби. А тільки чесна співпраця, без усяких спроб використовувати спільні справи для своїх егоїстично-групових інтересів і для групового престижу — може створити тривалий фронт поступу. В такій чесній співпраці групи зрозуміють малозначність різниць, яких джерела в давно проминулих ситуаціях. Така співпраця в ім'я спільних, позитивних цілей промостить шлях ідейному ростові і організаційному усучільненню аж надто роздробленого сьогодні суспільства.

Перед українським суспільством вільного світу, зокрема в ЗДА, — дві проблеми.

Одна: — це визволення консерватизму з охлократичної неволі. Це справа людей консервативного табору, які ще думають.

Друга проблема: — це солідарність поступових груп в ім'я спільних цілей, і це розуміння опозиційними групами, то вони співвідвідують за стан і дальший розвиток суспільства.

Гаслом обидвох таборів повинно бути: — Українці, які маєте совість і думаєте, єднайтесь!

М. Шлемкевич

КАМ'ЯНЕЦЬ — ЗОЛОТИЙ ВІНЕЦЬ

(Споміня з 1918 року.)

XI. Міжусобищі і ворожка навала (продовження)

Евакуація німецьких військ з території України перейшла під командування німецьких „солдатенрат"-ів, які втримали в своїй владі магістральну залізничну лінію Голоби-Ковель-Берестя-Вілосток-Кенігсберг аж до кінця евакуації в лютому 1919 року. Завдяки тому, що Берестя було важливим пунктом на евакуаційному шляху з України, німці забезпечили його від несподіваного наступу поляків значною воєнною заслоною. Це тому, що поляки, осмілені легким обеззброєнням німців на терені корінної Польщі, почали, в половині листопада 1918 року, озброєними групами просовуватися на українське Підляшшя.

У другій половині листопада зроблено збройні випадки проти польських військових зосереджень у місті Межирічі, двадцять п'ять кілометрів від Білої Підляської, і в Славатичах, тридцять кілометрів на південь від Берестя. В обох випадках брали участь, побіч німців, також добровольці-вчителі, умундировані для цієї акції, як синьожупанники. Польські військові частини були розпорошені без будь-якого значнішого опору, і польські вояки рознесли по Польщі панічну вістку, що зі Сходу, із-за Бугу, наступає велика армія синьожупаників-українців, підтримана німцями.⁷

Не маючи, однак, жадної реальної сили для втримання в своїх руках Підляшшя, німці, по догоді з губерніяльним комісаром О. Ф. Скорописом-Йосифуховським, постановили евакуювати Підляшшя, аж до Бугу. Цю евакуацію спокійно закінчено 2 грудня. Українські повітові комісаріати стягнуто з Підляшшя до Берестя, туди ж пере-

⁷) Мій кузен у других, Владислав Нетчук, родом із Межиріч, пізніше оповідав мені таке про цю воєнну сутичку в Межирічах. — У першій половині листопада 1918 року, в зв'язку з вістками про упадок німецької імперії, почали спонтанно творитися з'єднання польської молоді, що нападали на німецьких вояків, роззброювали їх і озброювалися цією зброєю. Згодом такі озброєні з'єднання підпорядковувалися надісланим з Варшави офіцерам і формувалися в роти, батальйони й полки регулярної польської армії. У Межирічах став формуватися один із полків так званої „білоруської" дивізії. Мій кузен, що попередньо брав уже участь у роззброюванні німців, набрався воєнного „анімушу" і зголосився до команди польського війська в Межирічах. Воєнний вишкіл відбувався регулярно й наполегливо, зброї прибувало з дня на день і вояки вже були приготозані до наступу на схід, на Білу Підляську. Несподіваний збройний напад на польську воєнну станицю не сполохав польських вояків і вони почали відсіч, гукаючи: „Бий швабів, бий німецьких свиней!" Та ось раптом хтось із поляків побачив людей у синіх жупанах і крикнув: „Українці! Уцекай!" Постала страшна паніка і весь польський відділ розбігся. У цій сутичці поляки втратили кількох вбитими і чимало було поранених. Попередня чутка з Берестя, що туди мають прийти значні воєнні українські сили, підтвердилася в Межирічах. Тут польські вояки бачили власними очима багато озброєних синьожупаників. Свіжо створена легенда підірвала на якийсь час відвагу польського командування, і Білу Підляську польські війська зайняли лише після того, коли з міста евакуювалися німці і... українці.

везено й майно колишньої централі Синьожупанників та видавництва „Рідне Слово”. При цій нагоді „Рідне Слово” придбало собі від німецького видавництва „Буг Цайтунг” велику друкарську машину і значний запас газетного і книжкового паперу. Видавництво „Рідне Слово”, його друкарня й склади розмістилися в центрі не знищеної війною дільниці міста Берестя, в домі Масвської. Тижневик „Рідне Слово” безперервно виходив аж до приходу поляків до Берестя в лютому 1919 року. Окрім цього, закінчено друк „Українсько-го букваря” Андрія Савчука і календаря на 1919 рік.

Коли війська Директорії УНР в половині грудня зайняли Київ, туди вислали членів холмського губернського комітету вчителів Шкєтина і Любарського з дорученням домагатися від українського уряду відповідних воєнних сил для створення протипольського оборонного фронту на Холмщині й Підляшші. За кілька днів одержано з Києва повідомлення, що українське командування вирішило якнайскоріше перекинути з північного фронту на захід військову групу „Чорноморська Січ”... Ждали ми, ждали цих українських військ і... не діждалися...

На початку січня 1919 року дійшли до Берестя відомості, що московські війська розпочали наступ на Лівобережну Україну... Тоді, з ініціативи бувших Усусусів, урядовців губерніяльного управління, та з наказу Скорописа-Йолтуховського, почато формування в Кобрині військової формації „Поліська Січ” під командою грубецьця Петра Макарука. До цієї частини зразу вступила значна кількість національно-свідомих, активних учителів і почали зголошуватися добровольці селянські хлопці з Полісся. Озброєння, обмундирування і харчі Січ дістала із німецьких магазинів Берестейської кріпости і Кобриня. „Поліська Січ” проіснувала дуже коротко... У перших днях лютого 1919 року вона в повному складі попала до польського полону. Поляки з’явилися в Кобрині з цілком несподіваного напрямку: з півночі, зі сторони Пружан...

Очевидно, що в таких неспокійних часах годі було сподіватися нормального перебігу праць на четвертій черзі вчительських курсів. Постійних викладачів залишилося лише троє: К. Р. Дмитріюк, А. Савчук і я. Решта або вернулися на Україну, або поїхали додому на Холмщину. Тому лекції відбувалися нерегулярно і з різною кількістю слухачів. Кількість курсантів узагалі була нестала, бо вчителі то від’їжджали на села, то знову верталися до Берестя. З різних приводів почалися численні збори і мітинги вчителів з безконечними промовами і виступами новоявлених демагогів. До попередньо згаданих деструктивних антиукраїнських груп і течій прилучилася тепер ще й надзвичайно агресивна група симпатиків московських комуністів.

Під впливом комуністів, курсанти вибрали вчительський комітет, який почав свою діяльність досить скромно з організування для вчителів розвагових вечірків та інформаційних сходин, на яких мали подавати різні пояснення К. Р. Дмитріюк і я. Згодом, у міру ускладнення загальної ситуації в Бересті, вимоги комітету ставали дедалі ширшими і глибшими. Передусім комітет домігся у К. Р. Дмитріюка, щоб, замість призначених мною для завідування господарською курсів, „синьожупанованих” учителів, були обрані вчительськими зборами нові особи. Очевидно, збори „вибрали” „господарями курсів” або членів комітету, або „мотольців”. Через своє добросер-

дя і м'яку волю К. Р. Дмитріюк погодився також на наступне жадання комітету, щоб призначення на вчительські посади і перенесення вчителів з однієї школи до другої відбувалися за згодою вчительського комітету. Коли, в другій половині січня, поляки захопили Ковель і перервався безпосередній зв'язок з Києвом, учительський комітет склав заяву, що в теперішніх обставинах відповідальність за долю вчителів не може вже поносити комісар освіти К. Р. Дмитріюк. Цю відповідальність перебирає на себе комітет, залишаючи за Дмитріюком лише його формальний титул. Комітет перебирає на себе також канцелярію комісаріату освіти і його грошові фонди. Ідейно-політичним аргументом для таких своїх жадань комітет виставив те, що уряд Директорії УНР прийняв, як напрямну для державного будівництва, радянський, трудовий принцип...

Довідавшись від К. Р. Дмитріюка про вимоги комітету, я рішуче запротестував проти прийняття цих вимог, як цілком незаконних. Я заявив, що єдиним виходом із ситуації вважаю розв'язання вчительського комітету, арештування його членів і висилку їх із Берестя. Для цього треба звернутися до губерніяльного комісара О. Скоропис-Аолтуховського. Коли, після побачення зі Скорописом, К. Р. Дмитріюк заявив, що Скоропис безсилий щонебудь зробити для присмирення комітету та що вимоги комітету мусять бути здійснені, я заявив своє формальне зречення з посади підляського комісара освіти. Я просив переслати моє зречення до міністерства освіти, однак цього не було вже можливості зробити. Ще перед моїм зреченням К. Р. Дмитріюк призначив учителями берестейської вищої початкової школи мого батька, А. Савчука і Данильчика. Наука в цій школі в двоповерховому будинку біля „Синьой” церкви почалася десь у половині грудня 1918 року. Законовчителем до цієї школи призначено отця протоієрея Віктора Козловського, колишнього білгорайського декана.

Моє зречення викликало велику ворожість комітетчиків і, не бажаючи наражатися на будь-які їхні випадки, я знайшов собі кімнату в місті. Лише час від часу приходив до кріпости для відвідин К. Р. Дмитріюка. Мешкання в місті було зручне ще й тому, що я не мусів ходити щоденно чотири кілометри з кріпости до міста і назад. Я ввійшов до складу управи видавництва „Рідне Слово” і почав працювати в редакції газети. Коли пізніше Берестя зайняли поляки, мені в місті було легко стати непомітним для очей польських жандармів, або, як їх тоді називали, „канарків”...

На вчительських курсах, коли комітет здобув „повноту влади”, лекції цілковито припинено і будинки вчительських гуртожитків обернулися в своєрідну переховну станицю для тих учителів, що покинули школи. Тепер вони заповнювали свій вільний час спекуляцією-перепродуванням у Бересті і на селах всього того, що їм пощастило роздобути від німецьких вояків, які ще залишилися при німецьких воєнних складах. Члени вчительського комітету відкрито займалися „розбазарюванням” тих харчових продуктів, які при своєму від'їзді до Німеччини, передав для курсів у великій кількості д-р Міллер. Комітетчики всяким докучливим способом показували К. Р. Дмитріюкові свою „владу”. То зменшували пайку харчів для його родини із загальної курсової кухні, то вводили об-

меження в користуванні кіньми і повозом комісаріату освіти для поїздки із кріпости до міста...

В останніх днях січня 1919 року, коли вже стало ясно, що Берестя ось-ось займуть або поляки або большевики, учительський комітет заявив К. Р. Дмитріюкові, що він і формально не визнає вже його комісаром освіти, а лише приватною особою. Комітет буде репрезентувати вчительство перед владою, яка незабаром уже встановиться на місці української, і буде з нею домовлятися про майбутню працю вчителів.

Для К. Р. Дмитріюка, людини кришталевого серця і щиро демократичних переконань, була справжньою трагедією поведінка тих злочинних демагогів, що скупчилися в учительському комітеті. Найгірше було те, що загал учительства виявився нездібним ані зрозуміти справжні наміри комітетчиків, ані zorganizувати якусь протиакцію. Коли я довідався про це „вигнання з комісарства" К. Р. Дмитріюка, я поспішив до нього, щоб його розважити і підтримати на душі. Він гірко нарікав на людей і злу свою долю, що завела його сюди, в сліпий берестейський кут. Пригноблення Дмитріюка було таке велике, що в нього в розмові неоднократно виявлялися наміри скінчити життя самогубством. Я зужив багато часу й переконувань, щоб злегковажити вчинки комітету й повернути думки К. Р. Дмитріюка на більш оптимістичний шлях...

Перед полуднем 2 лютого 1919 року, передові частини так званої „Білоруської дивізії" польського війська, без жадного опору зайняли Берестейську кріпость. Учительський комітет негайно пішов до польського коменданта і зложив йому таку заяву:

— На терені кріпости, в будинках на так званому Шпитальному острові, знаходиться нині коло сотні народних учителів різних народностей, що їх зібрано тут для прослухання курсів українознавства. Цих учителів репрезентує вчительський комітет, обраний на вчительських зборах. Учителі вже попередньо вийшли з компетенції українського комісара освіти, тож нині не підлягають жодній українській владі. Учителі не мають ніякої ворожості супроти Польщі і багато з них охочі продовжувати свою працю в польському шкільництві. Інші вчителі хочуть вернутися до Советської Росії.

Польський офіцер дуже чемно прийняв делегацію учительського комітету, подякував їй за цінні інформації й за вияви приязні й довір'я до польського війська. Він висловив при цьому переконання, що всі слушні жадання вчителів поладить прихильно командуючий польським військом генерал Лістовський, коли він звільниться від керування операцією здобуття міста Берестя від українського війська (!!) Покищо, для уникнення будь-яких сутичок з польськими вояками, офіцер просить вчителів не ходити по терені кріпости, а постійно перебувати в своїх житлових будинках, до яких незабаром буде прислано військову охорону.

Делегація вчительського комітету вернулася очарована чемністю польського офіцера і горда із здобутого від польського війська запевнення безпеки учителів. Після інформаційних зборів, учителі рішили належно відсвяткувати щасливе перебуття кризи веселою вечерею і забавою, до якої радо прислалися прислані комендантом польські охоронні вояки...

Я знаходився в кріпості під час зайняття її польським військом

НАРОДИ ГАЛИЧИНИ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ (Фрагмент із 2-го тому „Споминів”)

Географічне положення галицької землі на пограниччі Середньої і Східної Європи визначило її історичну долю, відбиваючись також і на її національному обличчі. Галичина була країною „між двома світами”. Перехрещення торговельних шляхів було корисне для господарського й культурного розвитку, але з другого боку перехрещення інтересів сил Сходу й Заходу робило її місцем удару тих сил, шляхом перемаршів великих армій і постійним побиовищем.

Галицька земля, звана на світанку нашої історії Червоною Руссю, творила в X сторіччі область Київської Держави. Після смерті великого князя Ярослава Мудрого стала вона самостійним князівством, що поширило свої границі на південний схід аж по Дунай. Волинський князь Роман об'єднав Галичину з Волинню у спільну Галицько-Волинську Державу, якої значення зросло у зв'язку з внутрішньою консолідацією, а також із занепадом Києва під ударами кочовиків — половців і татарів. Та час державної самостійності був короткий. Смерть бездітного Юрія II викликала боротьбу за галицько-волинські землі між Польщею, Литвою й Угорщиною. Польський король Казимір заняв Львів 1340 року. Довгі роки тривав збройний опір галицьких бояр, але в другій половині 14 сторіччя за порозумінням трьох сусідів Галичину прилучено до Польщі, а Волинь до Литви.

і, зараз же як тільки вчительська делегація повернулася від польського коменданта, довідався про її „успіхи”. Як родовитий підляшанин, я знав добре реальну вартість польської чемності і польських обіцянок. Тому, через довірених осіб, я передав мою інструкцію всім фізично здоровим учителям висмикнутися увечері з учительських будинків і відійти з кріпості в південно-східному напрямку в просторі поміж мостами на Бузі і на Мухавці. На цих мостах поляки напевно виставлять варту. З моєї поради скористало до сорока душ.

Наступного ранку вчителі прокинулися в будинках оточених польським військом. Їм оголошено наказ генерала Лістовського про вивіз їх усіх із Берестя на терен Польщі. Вони негайно мусять зібрати свої речі і будуть відведені на залізничну станцію. Незабаром ми побачили колону похнюплених учителів маршуючих під польськими багнетами на нове життя у концентраційних польських таборах.

Того ж дня, по відході вчителів, до К. Р. Дмитріюка і до мене на помешкання в кріпості з'явився польський офіцер і поставив нам домагання якнайскоріше перенестися з кріпості до міста. У розмові з нами він зазначив, що польському командуванню берестейського відтинку через його агентів уже давно було відомо про сформування й діяльність большевицької „ачейки” серед учителів-курсантів.

д-р Т. Олесьюк

(Далі буде)

Так почалася майже шістьсотлітня польська окупація Галичини. Австрійська перерва (1772-1918), була по суті лагіднішою формою все ж таки польської окупації. Управа краю була весь час у польських руках. Польська окупація дала Галичині другу національну групу — поляків, що від першого дня застосували тут право завойовника. Вони замінили передову верству руських князів і бояр, встановили своїх восводів і старостів, роздавали землю, на якій посідання спиралася сила і влада, польській світській і духовній шляхті. Бояри, які не підкорилися новій владі, були частково знищені, частково переселилися в Литву. Інші пристали до польської шляхти, відрікаючись своєї мови і віри. Селян прикріпили як кріпаків-„хлопів” до панських земельних маєтків. У містах, яких розвиткові не присвячували багато уваги, протегували чужинців. Руське міщанство обмежили в правах проживання в центрі міст, в участі у самоуправі і торгівлі.

Торговельні зв'язки дали галицьким містам ще за княжих часів поважні колонії вірменських купців. Скільки їх було та яке було їх значення — показує факт, що у Львові аж до 1940-вих років був осідок вірменсько-католицького митрополита. Це робило Львів єдиним у світі містом, де поруч себе існували три католицькі митрополіти столиці різних обрядів. Німці жили в містах також у великому числі. Перші з них прийшли за давньої Польщі як ремісники й купці, пізніші за часів австрійського панування як урядовці. Були також колонії німецьких селян, що дочекалися аж другої світової війни, щоб бути знищеними німецькими таки руками, шляхом переселення до райху. Та ні вірмени, ні німці, не відіграли більшої ролі в житті галицької землі. Вони швидко падали полонізації.

Третьою поважною національною групою стали жиди. За княжих часів їх було небагато, більший наплив прийшов при кінці 15-ого століття, коли Польща прийняла жидів, прогнаних з Німеччини. Вони поселилися передовсім у містах, де взяли в свої руки торгівлю, усунувши панівних вірмен, також фінансові справи й ремесло. Згодом перейшли і на села, де при небажанні і неохоті, а то й погорді шляхти для праці, стали правою рукою землевласників — орендарями панських маєтків. І тут вони опанували місцеву торгівлю. Їх права були визначені королівськими статутами, що давали їм власну адміністраційну і судову організацію у формі окремих громад-„кагалів”.

Всі ці три національні групи, починаючи 14-тим століттям і аж до часів другої світової війни, не становили ніколи одної громади, зв'язаної спільною долею співмешканців краю. На місці одного суспільства, яке обіймало б усе населення, так як воно було на заході Європи, в Галичині жили поруч себе три суспільства, своїм відрубним життям, своїми інтересами, що собі взаємно суперечили; суспільства, що себе поборювали. Проблеми станової приналежності були в Галичині тісно зв'язані з національною приналежністю. Різкий триподіл населення на групи з іншою релігією, мовою, побутом, культурою, іншою суспільно-економічною і правовою позицією, іншою професією, робив взаємину цих груп нездоровими.

Польська меншість у Галичині — це панівна верства: шляхтичі, світські і духовні, римо-католицької віри, власники великої і дрібнішої земельної посілості, для яких втерлася назва „дідич”, од-

ночасно урядовий апарат адміністрації державної і церковної. Землевласникові прислужувало „право патронату", себто надавати священникам парафії в своїх селах по своїй волі і вподобі.

Жидівська меншість, якої мовою був німецький діалект „ідиш", мойсеєвої віри, це на селах уповноважені панів — орендарі земель і підприємств дідача і збирачі податків, а по містах купці, ремісники, фінансисти, в новіших часах — професіонали, передовсім лікарі й адвокати.

Українська більшість це селянські маси, східної православної віри, безвольні і безправні. Землевласник був для кріпака законом і суддею без відклику. Разом із селянством до українства належав сільський священник, у такій самій матеріальній нужді і такому самому приниженні і пригнобленні як селяни, згірдливо називаний „попом". Поляки не даром ще й на переломі ХІХ і ХХ століття насмішливо казали, що „руси це хлоп і поп". Вище духовенство вважало себе „руським" настільки, що стояло на чолі „Руської Церкви", призначеної для „руського хлопа". Повне погорди і самоволі відношення панівної шляхти супроти нашого духовенства не змінилося і після т. зв. унії, коли Східна Церква вернулася до зв'язку з Римським Престолом. В Галичині сталося це аж сто літ після Берестейської Унії з 1596 року: в перемиській єпархії 1692, а у львівській 1700 року.

І так стояли вони проти себе — українець селянин хлібороб, поляк шляхтич і урядовець, жид купець, в пізніших часах — професіонал. Етика кожної з груп була внутрішня, стосувалася тільки членів своєї групи і не поширювалася на членів інших груп, з якими вони ворогували. Тому населенню Галичини не доставало системи вартостей, яка обіймала б всіх. Такий стан втворював між членами груп взаємні недовіря, пересуди, настороженість, ворожість, а щонайменше байдужість. Виною цьому були передовсім об'єктивні обставини, та все ж таки тон надавала державна нація

ДРУГИЙ ТОМ СПОМИНІВ КОСТЯ ПАНЬКІВСЬКОГО „РОКИ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ"

вже складасться в друкарні ІСТ-САЙД ПРЕС у Нью-Йорку і вийде весною 1965 року. Ця велика праця матиме понад 400 сторінок друку. Книга в передплаті коштує 6,00 дол. У продажу кошт. — 7,00 дол.

Копії друку такої великої книги — дуже високі. Без співпраці приятелів видавництво не зможе справитися з ними. Присилаючи передплату по можливості скоро, допоможете вчасно зібрати необхідні фонди і отримаєте книжку в першу чергу. Тож прохасмо: не відкладайте!

Перший том споминів К. Паньківського, п. з. „ВІД ДЕРЖАВИ ДО КОМІТЕТУ", ще у нас на складі, але вже в зовсім незначній кількості. Його ціна: 2,00 дол.

Гроші на передплату 2-го тому прохасмо посилати на адресу „Самопоміч" (Selfreliance, Federal Credit Union, 98 — Second Avenue, New York, 3, N. Y.) Можна також посилати на адресу „Листів до Приятелів". В-во „К.почі"

Увага! Роботи в друкарні поступають скоро вперед. Разом із цим намагаються зобов'язання. Прохасмо поспішити з передплатою!

своїм зневажливим і нетолерантним ставленням до інших національностей і релігій.

Ми звикли такий поділ називати „життям у своєму гетто". Та мені здається, що правильно схопив цю проблему, називаючи цей поділ „кастами", Олександр Герц в своїй праці „Жиди в польській культурі". Твір, як показує назва, присвячений жидам, але автор виразно підкреслює, що „жиди не були єдиною кастою" в Польщі, вони не були винятковим явищем. Всі твердження О. Герца стосуються вповні до всіх трьох національних груп в Галічині аж до часів війни 1939-1945 років.

„На протязі всіх віків свого перебування в Польщі, аж до своєї загибелі, жиди творили касту. Каста є чимсь ширшим ніж гетто. Гетто — це замкнена територіальна одиниця. Зате каста обіймає цілу ширшу групу на даному терені, незалежно від такого чи іншого зьлокалізування її відламів чи поодиноких членів. Польські жиди, живучи переважно в межах гетто, як цілість творили касту. Це не була єдина каста в польській збірноті, однак жодна група, що належала до тієї збірноти, не мала — за винятком одних тільки циганів — таких характеристикних і так яскраво впадаючих в очі кастових властивостей, як жиди. На протязі віків відбувалися в цій касті глибокі зміни. Змінялися також її функції та її роля в житті всієї польської збірноти. А все ж таки жиди не переставали бути кастою, і то навіть у часі, коли серед них почало панувати гасло боротьби з кастовою організацією.

В давній Польщі станова організація мала багато прикмет суттєвих для кастової системи. Такі прикмети мала верства шляхетсько-землевласницька, мало селянство і мало міщанство. В дещо зміненому віді залишки тієї системи перетривали аж до останніх часів, ба — навіть і до сьогодні.

Каста — це замкнена група. Кожен, хто в ній бере участь, родиться в касті і в касті вмирає. Вийти з касты окремих людей дуже важко, звичайно неможливо. Не раз такий вихід має вид утечі з касты і полученний є з пробами — що не завжди вдаються — затерти сліди кастового минулого... Каста не конче є групою, якої організація, поведінка, місце в народній збірноті визначене правними приписами. Але в становій Польщі кастовий характер окремих кастових груп мав своє опертя в правних приписах. Вся організація жидів як касты, включаючи в те їх внутрішню автономію, кагальний устрій, взаємини з іншими групами і т. п. — все це було визначене приписами писаного права. Проте кастова система може існувати і розвиватися також і тоді, коли не має за собою опертя в правних санкціях. В Польщі міжвоєнного періоду ця система існувала, хоч вона не була накидвана правом і не було законів, які — беручи річ формально — стояли б на її сторожі. Помінаючи відокремлені випадки, кастова система має в сьогоднішньому часі характер псуботивий, є продуктом тривких оцінок, що панують у даному суспільстві і загальнопризнавані. Ці суспільні приписи, хоч — знову беручи річ формально — позбавлені правних санкцій, можуть мати силу не меншу від найбільш суворих постанов права... Каста дуже часто є організацією економічною. Полягає це на то-

ВЕРХОВНИЙ АРХІЄПІСКОПАТ І УДІЛЬНІ КНЯЗІВСТВА

Огляди подій у нашій церковній сфері можуть мати за своє спільне мотто — гераклітівські думки: „панта реї” — усе пливе, все міняється; не можна двічі увійти в цю саму ріку... З ріки подій виходимо 13-го лютого: — цим днем замикаємо наш огляд у цьому числі. Сам перелік подій, що сталися протягом двох місяців, від появи останнього числа нашого журналу, заняв би, без коментарів, кілька сторінок. Постарасмося відзначити тільки найважливіші, і — на жаль — крім радісних, також зовсім сумні випадки. Звичайно в цих оглядах ми дотримувалися хронологічного порядку. Цим разом перерипасмо традицію, щоб почати найсвітлішим моментом.

Верховного архієпископа Йосифа Сліпого найменовано кардиналом. Шлях українського церковного достойника до цього, в Католицькій Церкві після Папи, найвищого титулу — особливий. Це шлях незламної вірності, засвідченої мучеництвом: глибоко християнський шлях. Вітаючи митрополита Йосифа з його приїздом до Риму (Л. до Пр. ч: 1-2 (1963), ми схилили голови перед хрестом, що його він достойно ніс під час 17-літньої каторги. Сьогодні приєднуємось до поклону українського суспільства з нагоди його вивіщення.

Значення номінації верховного архієпископа — кардиналом, докладно з'ясовує серія 4-х статей о. М. М. Соловія ЧСВВ, у „Свободі” чч. 21-24, від 2 до 5 лютого. Ці інформативні статті, писані автором із добрим знанням справи, мають подвійну цінність. Вони стихають ентузіазм тих, що в номінації українця кардиналом бачать успіх, який завершує і повинен задовольнити всі організаційні і престижні потреби Української Католицької Церкви. З другої сторони, ці статті доказують, що і протилежне, так само настроєве, наставлення не має підстав. „Песимісти” дизляться на номінацію україн-

му, що означені господарські чинності зв'язані із уявленням даної касты і всієї поведінки її членів... Для польського люду жид був „купцем” або „ганделесом”. Зрештою на протязі віків у Польщі — як і в інших краях — означені господарські чинності визначали, або співвизначали зразковий тип шляхтича, міщанина, селянина чи цигана. Збереглося це і тоді, коли чи то почали затиратися станові різниці, чи то коли господарські чинності почали відділятися від станової приналежності.

Дальше, каста це — культурна організація. Що більше — касту визначає культурна своєрідність, що вирізняє касту посеред культур інших груп даного суспільства.

Передовсім кожну касту визначають тільки її притаманні обичаї, звичаї і побут, особливі філософії, особливий стиль життя, що впливають із самого факту існування касты. Зрештою, в польській становій організації — як назагал і в усіх інших станових організаціях — можна це було застосувати однаково до шляхти, як і до міщан або селян. Кожна з тих груп мала свої культурно-побутові особливості, особливий стиль життя, особливі системи вартостей.” К. Паньківський

(Продовження буде)

ського кардинала як на підмінку патріархату. Для них це не успіх, але розчарування.

На думку о. Соловія, теперішній ентузіазм трохи спізнений. Він повинен був виявитися 1963 року, коли Папа іменував митрополита Сліпого верховним архієпископом. Це призначення — найважливіший крок до створення українського католицького патріархату. Титул кардинала — це особисте відзначення, без збільшення влади. Титул кардинала дає тільки право активної участі у виборі Папи. Тоді як верховний архієпископ — це титул влади, фактичної патріаршої влади. Титул кардинала кінчається зі смертю його носія. Патріархат — це установа, яка триває.

Покищо докладно не знаємо, якою буде юрисдикція верховного архієпископа, кардинала Сліпого, над українськими єпархіями у вільному світі. Але одне певне: встановлення верховного архієпископату і передання його кардиналові Йосифові Сліпому — створює духовний і моральний авторитет, якому муситимуть покоритися найбільш самобіпанські єпархії, або — за термінологією католицьких „Українських Вістей” (Едмонтон 21. 1. ц. р.) — „удільні католицькі князівства”.

**

Ми були б щасливі, коли б могли на цьому закінчити наші нотатки. На жаль, два останні місяці повні і того, що назвемо, як і в попередніх числах, „не-господніми дивами”. Тож після короткого побуту в ясному світі, мусимо зійти в царство облудних тіней.

Стемфордський єпископ Йосиф Шмондюк і його консисторія виявили особливий поспіх, щоб увести англійську мову в українську Богослужбу. Вістку про це подала „Свобода” за філадельфійським „Шляхом”, органом Української Католицької Церкви в ЗДА: „від зараз дозволено відправляти Святу Літургію частинно англійською мовою”. Вістка схвилювала суспільство. Єп. Шмондюк, у „Свободі” з 8. 12. м. р., дав обурене спростування. Насправді, це спростування тільки послаблює темпо переходу на англійську мову. Треба ж „відповідного підготовлення вірних”... Обурення єпископа можна пояснити хіба так: — те, що мало підготовлятися в тишині, в тасмніці, заскоро розголошено... Нагота суті цієї справи прикрита в спростуванні фіговим листком високопатріотичних фраз. Але ця суть скоро виявилася. Ще 8 листопада м. р. виїшов обіжник до священників Стемфордської єпархії, підписаний єп. Шмондюком у Римі. Характеристично: обіжник до українських священників писаний англійською мовою! В цьому обіжнику єпископ посилається на ухвалу американського єпископату латинського обряду і на ухвалу конференції українського католицького єпископату ЗДА, якою дозволено від 29 листопада частково вживати живі мови: українську і англійську. Але в доданих нормах англійська мова виразно протегована. Це згідно хоча б із того, якого „відповідного підготовлення” вимагають не тільки від вірних, але і від священників. Ця вимога відноситься „також до тих парохів і священників, які не зовсім добре ознайомлені з англійською мовою. Вони також мусять вправляти і готуватись, щоб читати відносні частини Літургії побожною, пливкою, зрозумілою і достойною англійською мовою”. Подасмо це за „Новим Шляхом” (Вінніпег) з 23. 1. Цей же тижневик завважує, що про „пливку, зрозумілу і достойну” українську мову в обіжнику згадки немає. Даліші доручення такі: покищо одна тиха Служба Божа в неділю „має мати

частини англійською мовою. Всі інші Богослужби мусять бути старослов'янською мовою". Про українську мову знову ні згадки!

А тепер, цей „шляхетний" почин — з законного погляду. Орган Едмонтонської католицької єпархії, „Українські Вісті" з 31. 12. м. р. пишуть: „Рішення другої Сесії Собору стосуються тільки латинського обряду. На цьогосрічній третій Сесії Собору ухвалено декрет про Східні Католицькі Церкви, який виразно каже, що ані окремі єпископи, ні навіть єпископи окремої країни не можуть самі змінити літургійну мову. Стаття 23 згаданого декрету каже, що питання літургійної мови впрішусь верховна влада всієї Церкви окремсто обряду". — Як після цього виглядає ухвала конференції українського католицького єпископату ЗДА, на яку посилається сп. Шмондюк? Чи поспіх в англізації Літургії диктований страхом, що незабаром буде упорядкована ця верховна влада і тоді вже удільні князівства не зможуть самі розпоряджатися?!

„Українські Вісті" закінчують свої коментарі про англізаторів словами: „За таких „ревнителів" не знати, що й казати: Господи помилуй чи God have mercy"... Ця молитва пригадалася нам після прочитання звітів із пресової конференції з митрополитом Сенишиним у Філадельфії, з 26. 12. м.р. До теми мови радимо читачам порівняти маневрування митр. Сенишина з заявою митр. Германюка: Я запевняю — казав Вінніпезький митрополит — ясно тут раз на все, що я є тільки за українською мовою. Жива українська мова — це ми, це віддих нашого серця. Вона має бути нашим об'єднуючим чинником тут у вільному світі, і з нашим материком" („Поступ" — Вінніпег, 27. 12. м. р.) В цьому звязку цікава також заява Варшавського кардинала Вишинського, який і для поляків у ЗДА доручає тільки польську мову для Богослужби („Свобода", 10. 12. м. р.).

Деякі частини заяв митр. Сенишина на пресовій конференції заслуговують на окрему згадку. Очевидно, митрополит — за патріархат! Але цю справу поставлено не відповідно, бо „не взято до уваги православних українців". Найперше треба поєднати католиків із православними і „щойно тоді просити Апостольську Столицю" і т.д. Дипломатія Франківського „Лиса Микити" — ніщо в порівнянні з цими політичними ходами! Недавно (див. Л. до Пр. ч. 9-10, 1964) сп. Шмондюк журився, чи Царгородський патріарх погодиться на створення українського католицького патріархату. Тепер митр. Сенишин боїться, чи дозволять на це православні українці... У відношенні до цих останніх „треба багато любови і взаємощаси". Чи не революція? Недавно вважалося недопустимим сісти за одним столом із православним єпископом... Каже наша стара приказка: У владики — два язика!

Митр. Сенишин грозить примарою двох патріархатів. У попередньому числі нашого журналу ми заявили, що вважаємо таке вирішення — доцільним. Тепер уточнимо нашу думку. Для народу трагедією є поділ на кілька держав. Трагедією нашої давньої історії був поділ на князівства. Трагедією німецького народу були десятки державок, і нині трагедією є поділ на Західну і Східну Німеччину. Але, особливо в наші часи, це не стосується до сфери духовної культури. Немає трагедії в тому, що в Німеччині є кілька Академій Наук, і немає трагедії в тому, що там є два великі віровизнання. ЗДА дають не менш проречисті докази. Так і не вважаємо нещастям, що маємо напр. УВАН і НТШ, поскільки їх взаємини не вироджуються в не-

пристойні форми, які дають добрий матеріал для дотепних сатир (див. „Лис Микита“, ч. 1. Детройт, ц. р.). — Так само сьогодні не вважаємо прокляттям того, що рядом існують Українська Православна і Українська Католицька Церкви. Знову під умовою, що їх взаємини нормовані християнською любов'ю і взаємопошаною, про які чуємо в заявах достойників обидвох Церков. Відкрита ідея двох українських Церков, їх організаційного виперщення і самобутності — це чесна настанова, тоді як за словами про „єдність“ звичайно криється бажання навертати на свою віру, отже настанова 17-го, не 20-го століття.

Але повертаймося до пресової конференції. Так само, очевидно, що митр. Сенишин відноситься до кардинала Сліпого з найбільшою пошаною. Завдяки ж йому, філадельфійському митрополитові, спопуляризувалася слава мучеництва нинішнього кардинала і про нього заговорила світова преса. Митр. Сенишин сповнений радості з приводу піднесення митр. Сліпого до гідності верховного архієпископа „з усіма патріяршими правами в Галицькій Митрополії“, щоб кожному було ясно, що його влада не сягає до філадельфійського князівства... Так вигідно і корисно було посилатися на мучеництво українського владики, поки він був у Сибірі! І як ускладнюється „князування“ після його приїзду до Риму!

Після того, як єпископ Ярослав Габро відмежувався від виступу проти збирання підписів за патріархат, здавалося, що в Чикаго між ним і мирянами настане згода і співпраця. Здавалося... Але єпископ, проти волі більшості, наказом увів григоріанський календар, і викликав війну між вірними і церковною владою.

**

При такому стані на верхах української католицької Церкви в ЗДА, треба вітати, що миряни організуються в ім'я підтримки українського патріархату, і для спротиву діям, шкідливим із церковного і національного погляду. Маємо на думці Красвий Комітет у ЗДА за створення Київсько-галицького католицького патріархату, який веде акцію звернень-петицій до Папи Павла VI, також Комітети Оборони українських церковних традицій. Можна назвати ще нові завдання, що їх ці комітети повинні виконати. Одне з них — це відповідна інформація суспільства. В ЗДА не маємо незалежних газет, які вірно інформували б про сумні події на терені Церкви. Виняток — це „Українське Життя“ в Чикаго, але це молодий і надійний, та покищо замало поширений тижневик. „Вісті з Риму“, видавані тамоснім Українським Пресовим Бюро, доходять до зовсім нечисленних осіб. Зате багато матеріялу про ці справи дають канадські газети, світські (передусім „Новий Шлях“) і католицькі („Мета“ в Торонто, „Поступ“ у Вінніпегу, „Українські Вісті“ в Едмонтоні). Про те, що діється в ЗДА, читач довідується щойно з цієї канадської преси. Добре складений вибір цих інформацій у добре виданому памфлеті — це те, за що наше суспільство в ЗДА було б вдячне цим комітетам. Це справді пекуча справа!

Твориться Фонд Його Еміненції Йосифа Сліпого. Гарний почин. Але не можна забувати, що верховному архієпископові в першій мірі треба ще іншого фонду. Сьогодні, 13-го лютого, докладно не знаємо, яку формальну юрисдикцію матиме він в українських католицьких дієцезіях вільного світу. „Поступ“, а за ним „Шлях“ (Філадельфія) з 14. 2. надрукували Декрет про Східні Католицькі Церкви, схвале-

ДВІ КОНФЕРЕНЦІЇ

Національне питання в Росії

„Національне питання в Росії напередодні і під час Великої Жовтневої революції” — це була тема сесії Наукової ради Академії Наук СРСР, що відбулась у Москві.

Дозвольте на вступі більшу цитату:

„Історія національно-визвольного руху в Росії належала до тих розділів історії, на розвитку яких особливо відбився вплив культу особи. Голова ради І. І. Мінц, який відкрив сесію, наголосив, що на його думку формула Сталіна про те, що в добу буржуазної революції в Росії (в лютому 1917 р.) національний рух на окраїнах мав характер буржуазно-визвольного руху, суперечила лєнінському положенню про дві нації в кожній сучасній нації. Автїм панування сталїнської догми приводило до того, що кожний національно-визвольний рух, який не був під безпосереднім керівництвом партії пролетаріату, проголошували буржуазним, націоналістичним, отже ворожим для справи соціалістичної революції. Таке положення фактично виключало можливість справді по-науковому опрацьовувати проблеми в цілому, і дослідники були приневолені займатися релятивно вузьким колом спеціальних питань, як наприклад, діяльність Сталіна в Наркомнації тощо”.

Завданням сесії було: „Виявити і поставити перед ученими спірні і нерозв'язані проблеми в історії національно-визвольного руху народів СРСР”. У сесії взяли участь історики з усіх національних республік, викладачі більших університетів, співпрацівники інших наукових установ і „старі більшовики”.

Ця сесія, мені здається, найцікавіша конференція, яка взагалі відбулась останніми роками в СРСР; може тому вона така засекречена, що я не маю змоги сказати Вам, коли вона відбулась. Єдиний звіт про неї я знайшов у журналі „История СССР” (1964, ч. 5, стор. 215-219). Але цей звіт неповний, бо він не подає змісту доповідей, які вже появились окремою книгою (я досі не міг

ний на 3-ій Сесії Ватиканського Собору, 21. 11. 1964 р. В 7-му пункті м. ін. сказано: „Під іменем Патріярха треба розуміти єпископа, що має юрисдикцію над усіма єпископами, включно з митрополитами, над клером і вірними своєї власної території, або обряду, згідно з приписом права та вимогами примату Римського Архїєрея. — Денебудь є назначений єсарх якогось обряду поза границями патріярхальної території (підкреслення нашї, ред.), він залишається приналежний до єсархїї патріярхату цього обряду, згідно з приписом права.” В 10-му пункті додано: „Те, що сказано про Патріярхів, є важне теж, згідно з приписом права, відносно Верховних Архїєпископів, що є в проводі цілої якоїсь Партикулярної Церкви, себто обряду.”

Як не було б, верховному архїєпископові, крім долларового, треба буде передусім великого морального фонду, підтримки суспільства. Забезпечити цей фонд — це перше й основне завдання організації мирян. Їх похвалена активність, але в повному порозумінні й узгодженні з верховним архїєпископом — це дорога до виконання цього завдання.

ї дістати). Цікаві три речі: 1) сам факт конференції показує, що керівництво КПРС не може — у стосунку до національно-визвольних рухів народів СРСР — далі стояти на тих нігілістичних позиціях, які сформулювала великодержавницька, шовіністична школа казенних істориків за сталінського режиму; 2) серед істориків є серйозні і відважні вчені, які публічно обороняють історичну правду; 3) в СРСР уже можливі дискусії і боротьба поглядів. Звіт В. Мюллера про цю конференцію щоразу зазначає: різке заперечення викликав виступ такий то, бурхливі дебати, полеміка, непогодження з тезами доповідача. Між іншими виступи українських учених викликали особливо завзяті суперечки.

Дискусія про український визвольний рух

Одна з секцій з'їзду розпочала працю доповіддю С. Королівського (Харків) про український визвольний рух в періоді підготовки Жовтневої революції. Тут головна тема — Українська Центральна Рада. Доповідач прийшов до такого висновку: національна політика Ради в періоді двоєвладдя, мірою того, як вона об'єктивно збігалася з вимогами мас, при всій своїй поміркованості, непослідовності та опортунізмі, мала ознаки бойового демократизму і таким чином мала позитивний характер; своїм викриттям великодержавної політики Тимчасового уряду вона в цьому періоді послаблювала контрреволюційний табір. Але — і тут доповідач робить ухил від науки в бік політики — „все це не є підставою для того, щоб міняти нашу оцінку Ради... вона була по суті контрреволюційна”.

Широку дискусію викликала доповідь А. Пяковського про початки українського національного руху, якому дав інше освітлення М. Рубач. П. Воробей (Одеса) підтримав думку Пяковського: національний рух існував на Україні ще до революції 1905 р. і „Громади” можна вважати початком цього руху. „Різкі заперечення” викликав виступ С. Злупка (Львів), який доводив, що необхідно змінити оцінку ряду націоналістичних організацій Галичини (Головна Українська Рада, Радикальна Партія, Українські Січові Стрільці). Йому відповів В. Осечинський і звернув увагу на „глибоку помилковість” у поставленні вимоги реабілітувати такі організації, які „не боролися за національне визволення, а діяли виключно в інтересах австро-німецької розвідки”. М. Супруненко (Київ) пропонував визначити зміст поняття „національно-визвольний рух”.

„Експансіонізм російської політики”

„Бурхливі дебати” були після виступу П. Галуза (Алма-Ата), який аналізував колоніальну політику царизму в Середній Азії. З ним солідаризувався С. Дубровський, додавши від себе, що треба викривати „експансіонізм російської зовнішньої політики”. Х. Турсунов (Ташкент) доводив, що не можна характеризувати як реакційні Кокандське та Андижанське повстання народних мас (тепер Узбекистан РСР), хоч вони й були під впливом феодалних елементів. Їм заперечував ряд промовців, які закидували, що вони недооцінюють прогресивність присвоєння цих країн до Росії. Велике зацікавлення викликала доповідь І. Гусейнова з Азербайджанської Академії Наук на тему: „Більшовицьке гасло: Незалеж-

ний совєтський Азербайджан". Гусейнов намагався реабілітувати радикально-демократичну (некомуністичну) партію „Муссавіт" і азербайджанських комуністів-самостійників. Жвава дискусія виникла навколо питання про революційний чи реакційний характер татарського національного руху та його організацій. М. Мухарьмов (Казань) висловлював думку татарських істориків щодо ряду національних організацій, яких не можна назвати націоналістичними, хоч вони й допускали окремі помилки. В. Юлдашбаєв (Уфа) пропонував реабілітувати башкірський національний рух під керівництвом Валідова, що викликало „різні заперечення". (Ахмед Зекі Веледі-Валідов, за фахом орієнталіст, — національний герой Башкірії; як мав 27 років, головував на Всеросійському мусульманському конгресі в Москві 1917 р.; мріяв про автономну татаро-башкірську державу; організував армію для боротьби проти російських більшовиків; порозумівся з ними щодо автономії „малої Башкірії"; після невдачі емігрував за кордон). Проти Юлдашбаєва виступив його земляк з Уфи Х. Сайранов, якого підтримали „старі більшовики" та І. Мінц.

На сесії постановлено, що подібні конференції повинні відбутись по всіх республіках. Така нарада була вже в Якутії, але ще не була в Україні.

Московська нарада істориків і „старих більшовиків" показала, якою живою є пам'ять радянських істориків, якою актуальною справа реабілітації національно-визвольних рухів. На сесії виринули десятки „спірних і нерозв'язаних" питань, що ними цікавиться нині радянська громадськість. Партійне керівництво досі не спромоглося ані розв'язати цих питань, ані змусити громадськість їх забути. Єдине, що воно зуміло — мобілізувати своїх політруків проти вчених, які вважають історію за науку, а не знаряддя політики. Що такі вчені приходять до голосу в ділянці науки, яка ще досі найбільше терпить від політичного терору, і мають мужність обонят історичну правду — факт великого значення.

Підля безкровного геноциду

Двадцять другий (22) з'їзд КПРС (17-31.10.1961) схвалив нову програму партії. Розділ про національну політику партії — найбільш заплутана частина програми. Редактори програми мали щодо цього розділу особливо важке завдання: сформулювати мету партії, але по змозі замаскувати її фразами, які не відстрашували б африканських та інших молодих народів від цієї програми. Та це ще не все: маскувальні фрази треба було зредагувати так, щоб вони не могли стати зброєю в руках тих, що хотіли б посылатись на програму, обороняючи права свого народу.

Коли ж відчистити програму від пропаганди, залишається її суть у повній наготі: денационалізація народів Радянського Союзу, що в практичному здійсненні означає їхню русифікацію. Власливо зміст цього слова завузький, щоб віддати всю суть нової програми в національному питанні. Автори програми знають, що можна розмовляти російською мовою навіть у родинному колі і бути українським патріотом; можна російською мовою писати правдиву українську історію, як це робили наші вчені за царського режиму. Тому керівники партії прагнуть чогось більшого, як русифікації: їхня мета національний геноцид — цілковита ліквідація не-

російських народів СРСР. Російський народ виключений від цього плану; виключений зовсім не тому, що його автори російські патріоти (вони в національних справах нігілісти тотальні, отож нігілісти і в стосунку до російського народу). В їхній концепції російський народ має стати інструментом у здійснюванні їхньої політики національного геноциду — найінсгідніше завдання, яке можна якомусь народові нав'язати.

Російські кола на еміграції ще досі настільки причаровані великодержавницькими привидами, що не можуть усвідомити тієї діявольської прислуги, яку робить російському народові нігілістична політика керівництва КПРС. Деякі виступи в московській пресі кажуть припускати, що серед інтелектуальної еліти в Росії є більше, ніж серед росіян за кордоном, зрозуміння для того, що національна політика КПРС — двосічний меч, який звертається теж і проти російського народу (останній із таких виступів це протест Марієтти Шагініян проти „українізації” російського правопису).

Нарада, про яку мало писали

Програма — програмою; але як проводити її в життя? На цю тему списано гори паперу, однак партійним керівникам це виявилось замало. І під кінець 1963-го року до Фрунзе (столиця Киргизької РСР) скликано Всесоюзну нараду з питання „Розвитку національних стосунків за умов переходу від соціалізму до комунізму”.

В нараді взяли участь: філософи, історики, економісти, правники, мовознавці, етнографи, літературознавці. З головними доповідями виступили М. Каммарі, М. Джунусов і Ю. Дешерієв, відомі в СРСР теоретики національної політики партії. Під час дискусій говорило понад 80 промовців.

Про цю нараду не писали в радянській пресі. Виняток становить здається, тільки журнал „Коммунист Советской Латвии” (1964, 2), який помістив широкий звіт учасника наради, викладача Латвійського державного університету, Д. Шмідре. Його стаття — документ особливої ваги; на Заході, на жаль, не звернули належної уваги на нього. Не знає його теж наша громада. А він показує, з якою цинічною одвертістю сучасне керівництво КПРС підготовляється до здійснення одного з найбільших злочинів — масового, безкровного, геноциду кільканадцяти народів і кількадесяти національних груп.

Нарада у Фрунзе мала розпрацювати теоретичні положення і практичні методи, як проводити в життя це чорне діло. Офіційно, завдання наради — „координувати зусилля всіх учених”, що працюють над проблемами розвитку національних стосунків у періоді „переходу від соціалізму до комунізму”. Нагадаємо, що 22-ий з'їзд КПРС декларував: у Радянському Союзі вже побудовано соціалізм, як передумову здійснення комунізму, і партія приступас до будівництва комунізму, який має бути здійснений за два десятиріччя, до 1980 р. В цьому періоді мають бути цілковито перетворені й усі національні стосунки. Який широкий плян перетворення, раз побачимо.

„Зближення націй” — тільки шифр

Двадцять другий (22) з'їзд сформулював положення про дві „прогресивні тенденції” в розвитку національних стосунків за „со-

ціалізму": перша — „буйний і всебічний розвиток кожної нації і поширення прав союзних та автономних республік". І друга — „під прапором пролетарського інтернаціоналізму відбувається все більше зближення соціалістичних націй, посилюється їх взаємодія і взаємозбагачення".

Завжди треба пам'ятати, що перша теза (про буйний розвиток націй) не має в СРСР ніякого практичного значення; вона призначена для експорту до Африки. Щодо другої тези треба мати на увазі, що комуністична пропаганда витворила свою власну семантику: загально вживаним словам надає зовсім іншого змісту. Отож під словом „зближення" націй розуміється злиття націй. „Соціалістична" нація це народ на етапі до злиття з іншими; соціалістична нація — така, в якій панує „дружба народів" (а це означає культ „старшого брата"), де панує ідеологія „соціалістичного інтернаціоналізму", а це заперечує право на власну національну індивідуальність народу, бо в такій нації склались риси духовного обличчя, „спільні" з іншими соціалістичними націями; між ними посилюється „їхня ідейна єдність", і розвивається „спільна для всіх радянських націй інтернаціональна культура". В процесі будівництва комунізму „зближення націй поступово приведе до стирання національних відмінностей, падіння національних перегородок, до злиття націй. Замість національної спільності людей прийде комуністична спільність, що не знатиме... національних відмін між людьми" (гл.: стаття „Нація" в УРЕ, складена на основі нової програми КПРС).

На конференції у Фрунзе стверджено: досі в досліджуванні національних стосунків у Радянському Союзі „однобічно підкреслювали розвиток націй за умов соціалізму, розвиток національних культур і національної економіки". Але майже зовсім не розпрацьовали проблеми зближення націй і всебічного взаємного збагачення". Тимчасом „зближення націй" сприяє дальшому розквітві кожної нації (це знов на експорт). — У Фрунзе звернули увагу на „дві крайності" в трактуванні національних проблем. Одні роблять знак рівності між поняттям „зближення" і „злиття", гадаючи, що зближення і злиття націй „відбуваються одночасно". Інші відкидають стирання національних різниць у результаті всебічного зближення націй, тобто вони прагнуть бачити „перепону між зближенням і злиттям націй". На нараді уточнили, що „зближення націй і стирання національних різниць — це складні, діалектично зв'язані процеси. Їх не можна утотожнювати (це на експорт — М. Д.), але між ними також нема непоборної перепони". Така цитата — зразковий приклад крутіштва, обману і дворушництва, що такі характерні спеціально для тієї частини програми КПРС, в якій говориться про національну політику. В кожній тезі є дві частини або два обличчя: одна для закордону, матеріал для пропаганди, інша — директива для партійних органів. А щоб ці органи знали, що таке „зближення" націй, у Фрунзе дали точне визначення: „це такий процес, коли... підготовляються умови подолання всього того, що відрізняє одну націю від іншої; і формуються їх спільні риси в усіх сферах матеріального і духовного життя". Сказано так виразно, що не потрібно ніяких пояснень.

Замазування національного характеру республік

А як справа з національними республіками?

До речі, партійна література вже довший час не вживав терміну „національна республіка”. Після наради у Фрунзе стало ясно, чому це так. У процесі будівництва комунізму „пошилюється багатонаціональний характер радянських республік”, відбувається між ними „обмін кадрами”, республіки „звільняються від національної обмеженості, місництва, егоїзму. Державність радянських націй, „зберігаючи національну форму (це на експорт), все більшою мірою „ставатиме інтернаціональною за змістом діяльності” не тільки республіканських, але й місцевих органів. Інтернаціоналізації республік сприяє „рухомість” населення в межах Радянського Союзу, наслідком чого збільшується „багатонаціональність” союзних республік. Разом із цим кордони між республіками затрачують своє колишнє значення. В процесі будівництва комунізму поширюються права республік (теза на експорт), але одночасно творяться „між-республіканські зональні органи для ліпшої координації зусиль союзних республік”. Такі органи мають бути створені не тільки для господарських, але й для культурних ділянок. Що ж тоді залишиться з республік? — Д. Шмідре звітує про це так ясно, що я не потребую відповідати на це питання.

Досі в Радянському Союзі перебільшували роллю і значення національної форми, і зовсім недостатньо приділяли увагу вивченню інтернаціональних основ культури народів СРСР. Цього не повинно бути, бо „розквіт націй означає розвиток не лише національних особливостей, але й спільних рис, які все зростають”.

— Шановний Приятелю, вдумайтесь у цю заяву та проаналізуйте її. І Ви матимете один з найбільше кричущих зразків забріханості комуністичної діалектики: „розквіт націй” у тому, що зростатимуть саме ті риси радянського суспільства, які спільні всім людям, отже ті, які заперечують і знищують національну специфіку, тобто нищать націю. —

Нарада закликає вчених вивчати, які елементи з національних традицій можна зберегти, а які — як реакційні і пережиті — приборкувати. Зберігати можна лише такі традиції, які допомагають виховати широкі маси на добрих будівників комунізму.

Різні суспільні функції „рівноправних” мов

Всі мови народів СРСР рівноправні — декларували на конференції (це на експорт). Але „питання рівноправності мов не можна змішувати з питанням про їх суспільні функції”. — цей пункт був спеціально наголошений. Різні літературні мови народів СРСР і далі виконуватимуть різні функції. „Хоч кожна мова, незалежно від числа людей, що нею говорять, має необмежені внутрішні можливості розвитку, проте суспільство не може брати на себе завдання

*„Місництво” — тенденція використовувати господарські ресурси даного терену в першу чергу для потреб місцевого населення. Цю тенденцію режим КПРС завзято приборкує і наслідком цього на Україні зруйновано легку промисловість. УРСР, наприклад, привозить пральні (дошки до прання білизни) з Прибалтики, держки до лопат із Сиктивкара, макогони з Іркутська (Роб. газета 22. 12. 64).

вирівнювати рівень розвитку мов і вирівнювати їх суспільні функції... Широю суспільні функції, що відповідають досягненням науки, техніки і культури, в житті того чи того народу може виконувати інша мова — мова міжнаціональних стосунків".

Тут вам пояснення, чому українську мову сьогодні усувають з науки, з різних ділянок техніки, з транспорту і зв'язку, з господарського життя і з державного апарату; чому українська мова не має найнеобхідніших словників; чому досі нема української граматики на академічному рівні; чому перший том 10-томного тлумачного словника, готовий до друку 1958-го року, ще не побачив світу. Бо „широкі суспільні функції" на Україні має виконувати мова російська. У такому пляні українській мові не залишається ніяких суспільних функцій: вона — приватна справа громадянства, позбавлена найважливішого завдання: бути мовою народу, бути душею народу; бо ж народ цей повинен розплестись у масі т. зв. „совєтського" народу. Мова, ставши приватною справою людини безправної, яка не має змоги організовано борснити свою мову, швидше чи пізніше мусить зашмерти, без адміністративних заборон. Комуністичні Валусви і Шульгіни працюють методами значно рафінованішими за ті, якими працювали царські.

Боротися з націоналізмом власної нації

Нарада, присвячена національним проблемам, не могла промовчати такого питання, як націоналізм. Але й тут є дещо на експорт: „Суть місцевого націоналізму і великодержавного шовінізму — одна". А для внутрішнього вжитку зобов'язує директива: „Обов'язок кожної радянської людини — „непримиренно боротися з усіма проявами націоналізму, але передусім з проявами націоналізму власної нації". Тільки таким чином радянський громадянин доведе свій інтернаціоналізм, який повинен стати „нормою щоденної поведінки людини". Учасники конференції усвідомлюють, що перетворити „пролетарський інтернаціоналізм" із політичного принципу взаємостосунків між народами в норму щоденної поведінки людей — „це складний процес. Бо є ще люди, які за своїми переконаннями — інтернаціоналісти, але в особистих стосунках, в родині — не вільні від залишків національної обмежености". Тому особливу роль має інтернаціональне виховання, а „виключно важливо" використати в цій виховній праці досвід КПРС в боротьбі за „соціалістичний інтернаціоналізм". Нарада у Фрунзе закликає радянських учених випрацювати „форми і методи інтернаціонального виховання". Важливу роль в цьому повинні виконати зокрема література і мистецтво.

Асимілювати сто мільйонів людей

Це головніші думки з конференції у Фрунзе, яка мала випрацювати методи, як асимілювати понад сто мільйонів багатонаціонального неросійського населення Радянського Союзу. Але й це завдання замасковане, бо офіційно конференція мала завдання скромніше — дослідити й науково вивчити, як укладаються міжнаціональні стосунки в СРСР на перехідному етапі „розгорнутого будівництва комунізму".

Асимілювати сто мільйонів людей — плян справді диявольський.

Зі звіту Д. Шмідре видно, який широкий діяпазон заходів — не плянує, а вже проводить у життя апарат КІРС, притягаючи до того не тільки радянські органи (державу), але й усі громадські організації. Асимілятори з центрального керівництва КІРС не поминули ніякої ділянки, вони намагаються охопити тотально всі сфери національного життя — від кордонів республіки і міжреспубліканських органів до творчості поета. Вони хочуть залізти навіть у приватну сферу життя людини, в її душу, в її родину. Зверніть увагу: їх коле в очі той факт, що є ще люди, які в особистих стосунках і в родині „не вільні від залишків національної обмеженості”. Упродовж століть українська родина була притулком для національного духа, була мініатюрною нацією. Століттями в наших родинах зберігався і з роду в рід передавався український стиль життя. Століттями наша родина була продуцентом і консументом цінностей української культури. А сьогодні комуністичний спрут просовує свої загребуці лапи в саме серце цієї твердині українськості.

Дружба народів — маска для геноциду

„Рецидиви націоналізму” на Закарпатті

„Дружба народів”... Як партійна пропаганда шаржує цим газетом, щоб маскувати політику геноциду, добрий приклад маємо в статті В. Белоусова в журналі „Партийная жизнь” (1964, ч. 20). Секретар Закарпатського обкому КПУ, Белоусов, розповідає, як партія організує інтернаціональне виховання, борючись із „рецивами націоналізму” на Закарпатті. Одночасно його стаття це неначе відгомін на заклик конференції у Фрунзе, яка вимагала посилювати „інтернаціональне виховання”.

Ці рецидиви націоналізму, пише Белоусов, вимагають від партійної організації „постійної, продуманої і цілеспрямованої праці” для виховання широких мас у дусі соціалістичного інтернаціоналізму і дружби народів. Бо рецидиви націоналізму — „гнилизна небезпечна тим, що отруєє повітря, намагаючись заразити все здорове довкола себе”. В містах і селах області всюди поширюються „вечори інтернаціональної дружби, інтернаціональні пісні відповідні літературні вечориці”. Інтернаціональні пісні — що це таке? Белоусов дає приклад: одна з таких пісень — російська пісня „Как пойду я на биструю речку”, яку співають українці угорською мовою. Будь-який трудовий колектив, „як правило”, складається з людей багатьох національностей. Наприклад, на лісокомбінаті у Сваляві працюють робітники чотирнадцяти національностей. У колгоспному селі Новий Клиновець живуть люди шести національностей. Всюди в таких колективах партія виховує „чуття єдиної сім’ї”. У селі Великий Бичків на Закарпатті є „Музей дружби”, в Берегові — „Будинок дружби”, в Солотвині „Інтернаціональний клуб школярів”, у багатьох школах Закарпаття діють „Інтернаціональні дитячі клуби”.

Не можу піти далі, не пояснивши одної методи вимішування людей. „Трудовий колектив, як правило, складається з людей багатьох національностей”. Це улюблена метода КІРС, не тільки секретаря Закарпатського обкому. Цю методику застосовують усюди — в малому і великому, в усіх районах СРСР, від трудового колективу

до союзної республіки. Нижче, на прикладі азійських республік СРСР, Ви побачите, як режим КПРС виміщує народи. Такими національно сорокатиразовими колективами легше правити не тільки на заводі чи в шахті, але і в масштабах республіки. В такому колективі важче, як в одностайному, організувати будь-який спротив чи боротьбу за права колективу. А найважливіше — такий колектив мусить перейти на російську мову, тому він швидше денационалізується.

„Об'єднані редакції” ліквідують національну пресу

„Особливо важливу роль” в інтернаціональному вихованні відіграють так звані „об'єднані редакції”. Це національно змішаний редакційний колектив, який видає кілька різномовних газет одного змісту. Сьогодні на Закарпатті одна обласна і п'ять районних газет. Обласна „Закарпатська правда” має три видання — українське, російське, угорське, по сто тисяч накладу; Берегівський і Печеринський парткоми друкують газети в двох виданнях — українськом у й угорськом у.

Стільки інформації зі статті Бєлоусова. На прикладі однієї області бачимо, якими засобами режим КПРС намагається виміщувати народи та виполіскувати національні елементи з людської свідомості. В цій системі денационалізації режим кладе особливий наголос на „об'єднані редакції”. Це видно хоч би з того, що в цьому самому числі журналу „Партиїная жизнь” (1964, ч. 20) вміщено ряд листів, в яких партійні редактори з різних районів СРСР обмінюються досвідом праці на цьому полі.

На початку 1963-го року „в ряді автономних республік та областей” створено об'єднані редакції для видавання „самостійних газет” національною і російською мовами, — заявляє редакція журналу у вступі до листів. Із листів виходить, що об'єднані редакції почали працювати майже одночасно в квітні-травні 1963-го року, це значить, що ініціатива вийшла з центру. Такі редакції організовано вже в ряді областей Казахстану, в Автономній РСР Комі, в Якутії, в Бурятській АРСР. Усі кореспонденти однозгідно твердять, що експеримент з об'єднанням редакцій цілком виправдався. А це говорить за те, що керівництво партії має намір продовжувати об'єднування редакцій і для цього потребує свідчень низових робітників, щоб на них посилались.

Що означають „об'єднані редакції” з погляду національного? „Партиїная жизнь” каже, що їх створено для видавання „самостійних газет”. Сталося саме протилежне: „об'єднані редакції” ліквідують рештки тієї самостійності, яку мала преса національних груп до об'єднання. До того часу ця преса якоюсь мінімальною мірою зберігала національний характер даної групи. Після об'єднання вона його втрачає. Бо який національний характер Комі може дати газеті „Югид туй” Б. Баблюк, коли він плянує той самий матеріал одночасно для газети російської і для газети Комі? Це стосується всіх національних газет, які охоплено об'єднаними редакціями. Всі кореспонденти підкреслюють, що найдоцільнішим виявилось творити не паралельні відділи з різних ділянок, а єдині відділи для обох газет, отже і єдині відділи для питань ідеологічних і культурних. Тенденція іде в тому напрямі, щоб радянські журналісти писали двома мовами. Але вимога, щоб редактор-ро-

сіянин або русифікований українець (у Комі українці становлять 9.9 відсотків населення) писав мовою Комі або бурятською, має теоретичну вартість; практичне значення цієї вимоги в тому, щоб якут, комі, бурят міг редагувати якутську, бурятську газети без національного змісту, заповнюючи їх принаймні на половину „найважливішими” дубльованими матеріалами з російського видання. Таким чином об'єднані редакції стають також інструментом геноциду.

Киргизи обороняють свої традиції

Ще один коментар до конференції у Фрунзе — з цього самого Фрунзе. Після цієї наради в Киргизькій РСР розпочалась широка кампанія за перебудову культури побуту на комуністичних основах. Головне вістря скеровано проти національних традицій у побуті Киргизії. Це викликало спротив у колах киргизької інтелігенції, що виразилось у листі Банникова до газети „Комсомолец Киргизии”. Він пише: „Справа в тому, що кожний народ має свої погляди і традиції щодо влаштування свого побуту... Отож, хай киргизи влаштовують свій побут, як вони хочуть, а не так, як їм накидають із зовні”. Йому відповів кандидат філософічних наук, також киргиз, А. Табалдієв: „Об'єктивно виходить на те, що Ви заперечуєте проти взаємовпливу і взаємних стосунків між різними народами нашої країни... Невже Ви, живучи в такій багатонаціональній республіці, як наша, хочете будувати китайські стіни між націями? Не забувайте, що ми з Вами патріоти нашої Батьківщини, але одночасно й інтернаціоналісти... Хоч Ваш лист рясніє такими словами як „національна традиція”, там нема ні слова про інтернаціоналізм, про інтернаціональні традиції” (Комсомолец Киргизии” 12. 12. 64). — На цьому прикладі Ви бачите, що будь-яку спробу захищати національні традиції або національний зміст культури, а навіть власний стиль у побуті, режим КПРС засуджує як націоналістичну обмеженість.

„Зближення націй” у світлі статистики

Минулого року в Москві вийшла книжка — А. А. Исупов: „Национальный состав населения СССР”. Автор, порівнюючи перепис з 1939 і 1959 р., намагається переконати читача, що асиміляція деяких народів у Радянському Союзі це „закономірне” явище. Нижче важливіші дані з книжки Исупова у зв'язку з темою „Зближення націй”.

Питома вага корінного населення національних та автономних республік зменшується, як показує наступна таблиця:			українці	10.8	8.2
			Узбецька РСР		
У відсотках до загальної кількості населення			Узбеки	64.7	62.2
			росіяни	11.7	13.5
Киргизська РСР			киргизи	51.7	40.5
			росіяни	20.8	30.2
Казахська РСР			узбеки	10.4	10.6
	1939	1959	Таджицька РСР		
казахи	38.0	30.8	таджики	59.5	53.1
росіяни	42.0	42.7	узбеки	23.8	23.0

росіяни	9.1	13.3
Бурятська АРСР		
буряти	21.3	20.2
росіяни	72.0	74.6
Калмицька АРСР		
калмики	49.6	35.1
росіяни	45.2	55.9
Карельська АРСР		
карели	23.2	13.1
росіяни	63.2	63.4
білоруси	0.9	11.0
Комі АРСР		
комі	72.0	30.4
росіяни	22.4	48.4
українці	1.9	9.9
Удмуртська АРСР		
удмурти	39.2	35.6
росіяни	55.8	56.8
татари	3.4	5.4
Якутська АРСР		
якути	56.3	46.4
росіяни	35.7	44.2

Населення корінної національності не тільки змаліло; в деяких республіках місцева національність стала меншістю на власній батьківщині, наприклад: казахи, киргизи, буряти, калмики, комі, удмурти, якути. Змалів відсоток українців у Казахській РСР, хоч від 1939 р. відбулись великі переселення з України до Казахстану. Всюди зріс відсоток російського населення.

Процес асиміляції прискішує-

ться, коли люди даної національності живуть не на власній батьківщині, а на чужій території:

Відсоток людей, що своєю рідною мовою вважають мову своєї національності (за даними 1959 р.)

у своїй
республіці в РСФСР

українці	93.5	51.2
білоруси	93.2	41.9
латиші	98.4	53.2
естонці	99.3	56.6
карели	80.9	62.2
комі	93.8	65.0
осетинці	98.0	73.1
мордва	97.3	72.7
грузини	99.5	73.4
молдавани	98.2	77.7
вірмени	99.2	78.1
удмурди	93.2	77.6

Таблиця показує, що в РСФСР найбільше русифікуються білоруси й українці; також ряд малих національних груп (на таблиці не названих), які живуть у північних районах РСФСР: алевти, ітельмени, селкупти, юкачіри, евенки, манси.

Варто ще навести таблицю, яка показує „зближення націй” в рамках родини.

ПРАЦІ РЕД. БОГДАНА КРАВЦЕВА в окремих відбитках

УДАР В ОСНОВУ. Ліквідація наукових дослідів над давньою українською літературою в УРСР. Відбитка з журн. „Сучасність”, ч. 5, 1961, Мюнхен. Ст. 17.

НЕБЕЗПЕЧНИЙ КОБЗАР. Совєтське фальшування поетичної творчості Шевченка. „Відбитка з Збірника-Альманаху „Наш Шевченко”. Джерзі Сіті, 1961. Ст. 8.

ОСТРАКІЗМ У ШЕВЧЕНКО-
ЗНАВЧИЙ БІБЛІОГРАФІІ. Відбитка з журн. „Сучасність” ч. 3. (39), 1964, Мюнхен. Ст. 16.

ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ШЕВ-
ЧЕНКОЗНАВЦЯ В УРСР. Пам'яті М. М. Новицького. Відбитка з журн. „Сучасність”, ч. 6. (42), 1964, Мюнхен. Ст. 14.

Літературні нотатки

РОЗЛУКИ І ЗУСТРІЧІ

Українська поезія по обидва боки залізної завіси іде проти чорного вітру...

Найновіший приклад: в Україні помер 13 грудня 1963 р. один із молодих поетів групи „шестидесятників” — Василь Симоненко. Його посмертні вірші і щоденник потрапили за кордон і тепер опубліковані в журналі „Сучасність” за січень 1965. В них відчуваємо міцну кристалічну особистість, але ж її страшну самотність в країні роздавленої культури й людини. Окупаційна диктатура, провінціалізм, кар’єристи, тупі уми, порожні серця — доконали молодого поета. А от у Нью-Йорку в Олімпії Добровольської батьки одібрали її учениць за те, що, на прохання об’єднання письменників „Слово”, вона підготувала їх до виступу на вечорі „Слова” з читанням віршів київських поетів типу Василя Симоненка. Котрий же троглодит страшніший: чи той, що дома не дав Симоненкові вільно жити й творити, чи той, що на еміграції не дозволяє читати віршів Симоненка?

Українська поезія по обидва боки залізної завіси іде проти чорного вітру.

Смерть Симоненка страшна своєю юністю, нездійсненням таланту і тим, що вона від задухи в мішку, в якому зав’язано Україну. Але яка смерть тих, що чудом пережили Сталіна і відійшли від нас останніх років: Яновський, Довженко, Вишня, Білецький, Рильський, Сосюра,

На тисячу родин припадає мішаних родин (за переписом 1959 р.)

	міське і сільське населення	міське населення	сільське населення
СРСР	102	151	58
РСФСР	83	108	56
Українська РСР	150	263	58
Білоруська	110	237	56
Узбецька	82	147	47
Казахська	144	175	119
Грузинська	90	164	37
Азербайджанська	71	118	20
Литовська	59	104	30
Молдавська	135	269	94
Латвійська	158	213	92
Киргизька	123	181	92
Таджицька	94	167	55
Вірменська	32	50	14
Туркменська	85	149	25
Естонська	100	142	51

Найбільше мішаних родин в Латвії, Україні, Казахстані; якщо йдеться про міське населення, Україна стоїть на другому місці після Молдавії: серед міської людності України кожна четверта родина — мішана.

М. Добрянський

(а з мистців Петрицький, з акторів Крушельницький і Бучма)? Їх амністовано в годину геноциду, щоб до самої старости, до останнього дня власними руками давили горло власного ж таланту. Ми чуємо їх розпачливий крик, як у Рильського: „дшалений, що зробив ти із своїм життям!”

Найсвіжіші втрати нагадують давніші, і встає перед очима сучасна невимовна трагедія і беззахисність нашої культури. Остався нездійсненим не тільки геній українського театру (Курбас), драми (Куліш), прози (Хвильовий), а й геній кіномистецтва (Довженко), повільного епосу (Яновський), ліро-епічної поеми (Рильський), ліричного праджерела (Сосюра) і естетичної мислі (крім Зерова, ще й Білецький) Коли ж ми діждемося їх таких знов? І чи дасть життя ще один такий золотий шавс?

На еміграції ряд подібних утрат почав Тодосій Осьмачка. Пішов, окутаний чорним вихром переслідування, породженого реальним геноцидом 30-их років. Не дочекався передишки, однієї-єдиної спокійної хвилини, щоб вивершити й розпрозорити твори й задуми, полишені в тумані хаосу з блискавками геніяльності. Згорів Багрянний. Згас Орест. І додаймо таких передчасно загиблих по цей бік греблі, як Антонич, Липа, Теліга, Ольжич. Десять майже без вісті заживо затовкли кілька сильніших поетів — Лятуринська, Стефанович, Веретенченко.

Українська поезія іде проти чорного вітру.

Вона в особі Шевченка взяла Вашингтон і Москву. Так, але вона разом із Шевченком не змогла взяти фортеці українського примітивізму. Цей примітивізм не дозволив визнати Шевченка на належне місце в історії світової поезії. Примітивізм не дозволив використати великі пожертви, громадян для встановлення Шевченківських премій за кращі сучасні твори літератури, мистецтва й шевченкознавства. Примітивізм, нарешті, не дозволив запросити на іменини української поезії — відкриття пам'ятника у Вашингтоні — українських емігрантських поетів. Навпаки, відкриття пам'ятника поетові покійному відзначено нагінкою на поетів живих.

Українська поезія іде проти чорного вітру і... проходить. І це за-для її слави й перемоги, а не задля сліз ми пишемо ці рядки. Якби українські політики зробили стільки для своєї країни, як зробили поети, то це була б одна з керівних країн світу. Бо на ділянці світової поезії Україна, попри страшні жертви і самотність своїх поетів, вийшла в першу лаву.

Найкращим відзначенням двох великих ювілеїв Шевченка (100-ліття смерті і 150-ліття народження) треба вважати той прорив, який вчинила українська поезія за ці 1961-64 роки. На Україні вперше після 30-літнього онімління появилася нова свіжа справжня поетична творчість плеяди молодих поетів, що назвали себе шестидесятниками (від того, що появились на початку 60-х років). І зразу ж нещасна політично безголова країна звалила на них немілосердний вантаж: бути єдиними голосниками усього її болю. А вони весело беруть цей вантаж і творять соняшну поезію. Уже не можна буде уявити історію української поезії без Ліни Костенко, Івана Драча, Віталія Коротича, Вінграновського, Гуцала, Симоненка...

На еміграції ще трохи раніше, в другій половині 50-их років виступила Ньюйоркська Група „п'ятидесятники”, і вони теж створили новий щабель у нашій поезії — Емма Андіївська, Богдан Бойчук,

Женя Васильківська, Віра Вовк, Патриція Килина, Богдан Рубчак, Юрій Тарнавський.

Коли дома старші й середні поети до самієї смерті не могли зламати льоду, в якому їх було заморожено 30 років тому, то на еміграції і старші поети (Маланюк, Осьмачка, Клен), і середнього віку (насамперед Барка, Лесич, Веретенченко, Лиман) зробили поетичні внески непроминяльного значення.

Зокрема в 1964-му році появились на еміграції такі поетичні новинки, що варті були б солідних шевченківських премій. З молодших — це поетичні цикли Юрія Тарнавського „Ідеалізована біографія” та „Спомини”, нова книжка Андіївської „Первни”, нова книжка Лесича „Кам,яні луна”. Але особливу сенсацію являє нова книжка сеньйора нашої поезії. І з неї ми й почнемо.

БЛИСКУЧІЙ СЕРПЕНЬ МАЛАНЮКА

Це рідко трапляється щоб одну з найкращих своїх книжок поет написав по шістдесятці. „Серпень”*) став у ряд ліпших книжок Маланюка — поруч із „Земною Мадонною”. А в дечому вона взагалі неперевершена. Маланюк будує свої книжки не за хронологічним принципом нагромадження нових поезій, а за принципом якогось провідного мотиву, мистецької прикмети. Тут таким принципом став серпень, як символ досвіду життєвого зеніту, поживів’я майстерності, і зрілості. У книжці трапляються вірші ще з 1923 року, але три чверті всіх вміщених тут поезій написано в кінці 50-их і початку 60-их років. І треба сказати, що ці найновіші поезії в книжці Маланюка найсильніші. В них нема „манірности” і „пози” багатьох віршів поета часів його молодості.

Якщо визначити клясицизм (за Т. С. Еліотом), як дозрілість, то Маланюків „Серпень” являє в нашій поезії один із верхніх шаблів клясицизму. Своєрідною декларацією цього клясицизму є вірші „Ave Caesar, сліпучий серпне” і „Портрет”.

Ave Caesar, сліпучий серпне,
Августійший владарю літ!
Солодоц пізніх овочів терпне,
Сяйво твоє все більш нестерпне
Для майже осліпленої землі.
Ave Caesar, ще день твій сяє
В колонаді гаїв, на форумі нив,
Рим твій бездонна блакить

Він в ній розчиняється, і зникає,
І видивом легким вливається
в спів.

Ave Caesar, застиг на троні,
Ти — вже статуя, мармур, міт,
І тільки сонце грає в короні,
І тільки блакиттю посріблено
скроні,

просякає, Спалені вітром літ.

Серпень зрілості Маланюк свідомо протиставляє неспокійній кличній летючій весні у вірші „Портрет”:

Так, ти — не май. Твереза осінь
І герб твій — рівні терези,
Але твоя скептична просинь
Є глибша за наївну синь.

Дарма, що досвід і пізнання
Незрілий стримують порив,
Та лиш в тобі любов остання
Достиглі простяга дари.

*) Євген Маланюк, Серпень. Поезій книга НХ. Нью-Йорк: В-во Нью-Йоркської Групи, 1964, 72 ст.

Ти не приваблюєш, не кличеш,
Але осяює життя
Джоконди усміх таємничий
Крізь гіркість мудрости й знаття.

Не дівчина, що вся — чекання
Й кантастих ліній гострий лет,—
Довершеність і спокій Пані,
Корона літа й сяйво мет.

У цій клястистичній призмі, „серпня” пересвітлюлись всі основні мотиви віршів Маланюка, писаних останніми роками. І всі вони на високому естетичному рівні, чи буде це еротика й любов, чи народження і смерть, чи красномовність природи, чи молитва, а чи болючий спомин з визвольної війни Української Армії. Всі вони позначені чіткістю речення й мислі, розпрозореністю образу, стриманістю сили, архітектурністю композиції, і навіть кристалізацією музичного мотиву (те, що поет називає „звукотвірний дереворит глядача”).

Що серпень — це останній щабель до осені, то осінь сильно відчувається в „Серпні” Маланюка, а в осені його — чується анабіоз зими втілений у прекрасний „шпитально-медичних” метафорах, що часом нагадують Т. С. Еліота. Ця риса „Серпня” важлива тим, що вона дає всім його поезіям останніх літ глибоку драматичну основу — трагедійні мотиви пронизують книжку і надають їй особливого поетичного чару-сили.

Маланюк не є поет одного „ізму”. Поруч із клясицизмом, у нього, як і в Рильського, живуть і первні бароккові, що їх називають у нас романтичними й символістичними. Такий є вірш „Чебрець”, що нагадує казкові поезії В. Свідзінського. Або трагедійний діалог віршу „Розмова”, що нагадує деякі бароккові місця Шекспіра. Життєвий високий зеніт „Серпня” відтінюється дивно нятяками на чорні безодні смерті.

Як було сказано на початку, наш еміграційний суспільний клімат отруйливий для культурної творчості. Творець почувається в ньому самотнім і непотрібним. Згадати б тільки, як „копають”, діячів нашої культури деякі еміграційні газети, конкуруючи з подібними нападами в радянській пресі. Беззахисність української культури стає беззахисністю поета:

Що це таке? І пальці костеніють
І мерзнуть, мов оголені, кістки,
І стомлюється зір.

Це сутеніє

Епоха, чи мій День лише
хисткий?

Чи тільки День мій хилиться

Безсило,

Безсилий і беззахисний. І ніч

Беззоряна впливає в мляві жили,

І я пливу у океан сторіч.

„Беззахисний День” — це многозначний образ. Поет однак не для безсилої скарги створив його. Бо кому скажитись? Тим то так природно слідом за цими рядками друга частина віршу „День” починається чудесною метафорою нездійсненої сили: „Громадиться за близьною горою голодний грім”. А кінчається „очищуючим живо-творним дощем”.

Книжка Маланюка „Серпень” дає рідкісний у нас зразок творчості поета-сенйора. Наші поети або вмирають рано, або ж стають жертвами цензури й насильства. Ми не маємо 80-літнього Гете. Маланюк, попровадившись із своїми 60-ма роками, створив книжку, яка показала необмежені можливості музи його віку. Ми потребуємо цієї дозрілості.

Багато віршів у цій книжці позначені назвою місцевости Гантер. Роля Гантера, країни гірського сонця і повітря, у створенні цієї книжки неабияка. Спасибі тим, хто гостив поета у своїй гантерській хаті. І спасибі Нью-Йоркській Групі молодих поетів, що взяла на себе видання „Серпня”.*)

Юрій Дивнич

*) Клопіт і грошові витрати на видання книжки „Серпень” Маланюка взяв на себе властиво Богдан Бойчук. Не багато відгукнулось на заклик у пресі передплатити нову книжку Маланюка. Бойчук покрив витрати власними коштами. Я раджу кожному, хто не має книжки „Серпень”, придбати її негайно, пославши 2 долари на адресу:

The New York Group 2329 Hudson Terrace, Ell. Fort Lee, N. J.

(Далі буде)

НОВА КНИЖКА ПРО Т. ШЕВЧЕНКА

Окремою книжкою вийшла праця д-ра Луки Луцева: „Тарас Шевченко — співець української слави і волі”, друкована попереду в газеті „Свобода”.

Вибрану тему в книжці проведено дуже послідовно в трьох з половиною десятках розділів. Вони переважною більшістю своєю містять розбір окремих віршів і поем з „Кобзаря” — тих, де освітлюються мотиви історичні або політичні („Іван Підкова”, „Тарасова ніч”, „Гайдамаки”, „Гамалія” та інші).

В розбір включено численні довідки, пов’язані з тими мотивами. Джерельний матеріал багатий, в рясних наведеннях, так що ця книжка виросла в популярний посібник із шевченкіани, в її історико-політичній частині, і такою її слід рекомендувати, особливо молоді в нашій тутешній громаді. Бо їй, при навчанні в американських закладах, трудно достежувати джерельні ділянки з шевченкознавства.

Для старших читачів ця книжка теж буде в пригоді: допоможе знов оглянути ті ділянки і багато подробиць відсвіжити в пам’яті.

Побудовано концепцію книжки на трьох наріжних тезах, повно виражених. Перша з них: Шевченко мав дар генія інтуїтивно прозрівати крізь завіси, що їх силою часу нагорнуто на події минущини. Прозрівати і ясно, ніби в грозовому сполохові, бачити сутність їх, їх прикметності, історичний зміст, духовні сили і ті осередні характери людські, що надавали всьому барву життя та рису непроминутого значення для народної долі. Думка про це пронизує всю книжку, стрічаючись і в наведеннях від джерел, і так само в авторових власних висловах — при ґрунтовному розвитку її, з початку, скажім, на сторінках 8 і 13, в середині викладу, зокрема на сторінках 82 і 112-114, як і в останній частині: на 128 і інших. Але при цьому автор подає добре застереження: інтуїція поета могла бути багатоплідна — завдяки обізнаності його з історичною літературою, піснями і думами, також переказами народними.

Друга з основних тез автора: що в історичних поемах відсвіти

від змальованих подій минувшини кинуту на поетову сучасність; над нею безперервно витали думи.

Близько до цих двох тез і в спорідненості з ними розвинуто третє основне твердження: Шевченко залишався незмінно при своєму поетичному образі козащини, як втіленні волі і слави народу, і завжди провіщував і обстоював ідею незалежної від всіх судів і несудів — суверенної держави його. Це твердження автор обґрунтував з особливою старанністю, так що зрушити не зможуть опоненти кожного роду, які з тим не згоджуються.

В книжці д-ра Л. Луцева, розуміється, є слабкі сторони, але нема в світі — людського письменства без них. Згадаємо тільки одно виключення в книжці. Автор обминає „твори з чужої історії, чеської „Єретик" і римської „Неофіти", бо завдання нашої праці показати Шевченка — як співця української слави і волі" (стор. 21). Але відомо, що, наприклад, п'єси Корнеля і Расіна на теми, вибрані з феодального середньовіччя чи з античної старовини, були найбільш французькими і сучасними для століття обох драматичних поетів. Це можна сказати і про драматичні поеми Лесі Українки — на сюжети з древнього життя інших народів: тут „полум'яний дух" якраз української волі розгорівся в поетки найдужчою силою.

Може ніде в Шевченка так не поломеніє вулканна могутність порівняння якраз українського народу до найвищої сфери людської свободи — свободи духовної — як в отих двох, нібито „чужо-історичних" поемах. Виразилося те порівняння в суто козацькій завзятості і в праведній вірі: так, як на глибині самого серця народного — в Україні. В обох поемах все прагнення його до волі завершене в огненний вінець мучеництва, прийнятого від сили фальшив, що були прибралися під освятний авторитет. Це завінчання — переможне своєю найвищою правдою: Христовою правдою, висвітленою в обох поемах в такому чистому срібному сяйві, як було в перших апостольських учнів. І воно все йде в поеми від народної душі з України, як природжене дихання: в пориві до духовної волі. Сам народ український бачив протягом майже тисячі років і буде бачити завжди, після теперішнього лихоліття, найсвітліший зміст і найвищу дійсність своєї слави і волі — в тому, щоб вільно славити ім'я Христове. Так було в княжі часи і в часи козащини, як і при Сковороді та Шевченкові. Це ж і висловлено скрізь в „Кобзарі". „Неофіти" — коронний твір Шевченкового генія, є таким і для всього духа української свободи. Римський сюжет в тій поемі, наповнений живою історичною дійсністю староримського, одначасно став і „одягом" для віроісповідної концепції Шевченка, як поета євангельських правд: чисто в народно-українському характері.

Крім інших гарних прикмет, твір Л. Луцева відзначається також і пильністю, з якою простежено християнські погляди в історичних поезіях Т. Шевченка.

В книжці повно полеміки: при спростуванні численних (зокрема „войовничо-безбожницьких") спотворень і скривлень Шевченкової поезії, вчинених казенними літературознавцями.

Часом вислови до крайності гострі, але переважно тон — спокійний, в лаконічних довідках.

Подано в книжці чимало ілюстрацій, що оживлюють читання. Мистецьку обкладинку виконав Тарас Шумилович, і вона дуже

гарна: в глибокому відтінку синього кольору — для всього тла, з елегантним рисунком і розміщенням слів назви, які природно поєднуються з золотавими обрисами алегоричної бандури та церкви в Суботіві.

В. Барка

ДРУГА РАДЯНЬСЬКА РЕСПУБЛІКА

Нещодавно появилася в США цікава книга англійською мовою під наголовком: „Друга радянська республіка — Україна після 2-ої світової війни“. Книгу видав Ратгерський університет, — той самий університет, у якому відбулася нашуміла політична дискусія між українськими студентами цього університету і секретарем української радянської делегації до ОН Юрієм Кочубеєм (номен-омен!).

Автор книги — це молодий (нар. 1932 р. на Волині) український учений, Ярослав Білінський, доктор політичних наук, тепер професор Делаверського університету. Не зважаючи на молодий вік, Білінський здобув уже авторитет кропіткого й кмітливого науковця робітника. І так, наприклад, директор Російського дослідного осередку в Гарвардському університеті, проф. Мерл Фейнсон, називає книгу Білінського „дбайливо удокументованою аналізою, що кидає ясне світло на характер українського націоналізму й радянську політику в Україні“.

Праця Білінського є вислідом його десятилітніх студій. Це велика, понад 500-сторінкова книга, яка викликає серйозну увагу вже самим своїм оформленням: дбайливо видана, з 60-сторінковою бібліографією, що обіймає кількадесят назв, з іменним та предметним покажчиками, документами, урядовими державними й партійними матеріалами, діаграмами, додатками, та над усе докладними довідками й солідною документацією авторових тез. Автор називає своїм завданням з'ясувати деякі сучасні політичні процеси в Україні. Ось декілька його думок на цю тему:

„Певна річ, що під сучасну пору Україна залежить від диктату центрального московського уряду в такій же мірі, як і всі інші 14 радянських республік. Членство України в Об'єднаних Націях ніяк не означає, що вона є суверенною державою, хіба що в специфічному значенні радянської конституції. Але ясно, що надалі сорокмільйонний народ не терпітиме такого підрядного становища“.

„Я переконаний, що відокремлення від Росії і нав'язання ближчих взаємин з західноєвропейськими країнами було б добром для майбутності України“ (ст. VII-VIII).

Який же зміст книги Білінського? Вона поділена на десять розділів, кожен присвячений черговому етапові післявоєнної історії України. У першому з них подано історичний огляд більшовницької політики в Україні після другої світової війни, головню ж історію боротьби комуністичної партії з українським націоналізмом. Автор окреслює при цьому український націоналізм, як „складну амальгаму народних аспірацій, які природним порядком ведуть до прагнення державної незалежності“. В окремому додатку до цього розділу автор подає дефініції і думки визначних західних учених про націоналізм, як світоглядову концепцію, що вважає національну державу ідеальною формою політичної організації, а націю джерелом усієї творчої культурної енергії та економічного добробуту. Як відомо, ця

концепція лежить в основі державної організації майже всіх народів світу (в т.ч. і росіяни, не зважаючи на їхню формальну марксистську „надбудову"). Український же націоналізм є достоєнно таким самим явищем, дарма що дехто сплукється збаламутити публічну опінію Заходу, раз-у-раз члїючи українському націоналізмові ярлики фашизму, гїтлеризму, ненависти до сусідніх народів, вислужництва перед американським імперіалізмом і т. п. Тож заслуга Білінського також і в тому, що він допомагає демаскувати ці підступні затї, показуючи на фактах і документах, що український націоналізм це ніщо інше, як тільки синонім українського патріотизму — такого ж самого, як патріотизм польський, англійський, чи французький.

Другий розділ, під назвою „Деякі основні чинники українського націоналізму", особливо рясний статистичними даними з більшовицьких таки джерел, які показують, що всі комуністичні намагання „злити" український народ у річище якогось штучного „радянського народу" не тільки не приносять успіху, а навпаки: вони ще дужче скріплюють серед українців почуття національної окремішности.

Третій розділ — це історія більшовицької окупації Галичини й Волині, а четвертий — розповідь про УПА та її збройну боротьбу з окупантами. У п'ятому розділі, про мовну політику більшовиків в Україні, автор виявляє упривілейоване становище російської мови в Україні, зокрема з шкільництва. Наступні розділи з'ясовують комуністичну інтерпретацію творчости Шевченка, фальшування історії України, взаємовідношення української і всесоюзної комуністичних партій, міжнародне становище УРСР тощо.

Звичайно, книга й не без кількох недоліків, дрібних зрештою. Та ось один з них таки не дрібний. При згадці про голод 1933 р. читач спотикається раптом на цілком несподіваному авторовому твердженні:

„Супровідний (колективізація) голод коштував життя стільки українців, що в деяких націоналістів, які його пережили, склалося переконання, що колективізація в Україні слід вважати підступною інтригою опанованого росіянами режиму з метою зламати хребет українській нації... це виглядає більше на етноцентричну точку погляду, не обосновану фактами..." (ст. 7-8).

Це авторове твердження йде врозріз з численними науковими працями українських і неукраїнських авторів, які подають безліч доказів, що голод 1933 був голодом штучним, умисне спричиненим Москвою. Автор ні чим не обґрунтовує свого твердження, тим то слід його вважати за помилку.

На окрему увагу в книзі Я. Білінського заслуговують додатки, деякі з них у справжні статті завбільшки. Крім згаданого вже додатку про український націоналізм, тут слід вказати на такі, як „Дефініції радянської вітчизни й радянської культури", „Партійна лінія в Шевченківських святкуваннях", „Крим", „Полемика в ОН між канадським прем'єром Джоном Діфенбейкером і першим секретарем ЦК компартії України Миколою Підгорним" та інші. Найбільший з додатків це „Жидівське питання в Україні". На основі праць жидівських некомуністичних авторів, Білінський наводить низку подій з історії українсько-жидівських взаємин, починаючи від створення відомого „міністерства жидівських справ" в уряді УНР 1918 р., як доказу прихильного ставлення цього уряду до жидівської меншини в Україні, потчерез великий творчий вклад в у-

країнську культуру таких ошкідливих діячів, як Іван Кулик, Леонід Первомайський, Йосиф Гермайзе, Олена Курило та багато інших, аж до таких промовистих фактів, що — за урядовими німецькими проголошеннями — в самому тільки „Дистрикті Галичина” впродовж кількох лише місяців Гестапо розстріляло около сто українців за допомогу жидам. Ці факти розбивають унівець ще одну легенду вперто підсовувану західному читачеві, а саме легенду про „український антисемітизм”.

Потреба такої солідної й об'єктивної наукової праці призначеної для англомовного читача, відчувалася вже давно. Тож будемо надіятися, що книга Ярослава Білінського заслужено стане одним з обов'язкових університетських підручників для студентів історії України і Сходу Європи в американських університетах.

Б. Ярош

СЛОВО.

Емма Андієвська

Збірник Українських Письменників у Екзилі, ч. 2. Нью-Йорк, 1964. Ст. 400. Ціна... дол.

Зміст цього 2-го Збірника: 1) Поезія, белетристика, есей. — Підвідділи: „Молоді голоси”, „3 іншомовних поетів”, „3 польських сучасних поетів”. — 2) Критика, мемуари, бібліографія.

Автори Збірника: відомі поети, письменники, критики. Головний редактор: Григорій Костюк.

Оформлення таке, як і першого Збірника. Обкладинка роботи мистця Якова Гніздовського.

Із передмови до читачів: „Живемо далеко від рідного краю і народу, але не вважаємо себе духовно відірваними від нього. Живемо серед чужомовного моря, але тим гостріше відчуваємо запах рідного слова. Любимо, плакаємо і плакатимемо його до того часу, коли український літературний процес в еміграції ввійде в єдине, могутнє літературне життя на вільній українській землі. Ми в це віримо і з цією вірою працюємо в найтяжчих еміграційних умовах”.

ПЕРВНИ

Поезії. В-во „Сучасність”, 1964. — Мистецьке оформлення Якова Гніздовського. — Ст. 36.

ЯСНІСТЬ

(Сонет)

О пощо Ти являєш волю й розум
В світі кульбаб, в переплески, щоб
мить

На волосинку часу осягнуть.
З яких джерел Ти небуття відрізає

У втілення і унедійснює зразу ж
Шматком кривавим зміст, подобу,
стать.

І ті, що намагались донести
Твого обличчя найтемніші друзки

В усьпрохненню, світлоносну суть,
Вже в небутті невтільному висять,
Не остигши, не схопивши, не пізнавши.

Яви Твоєю милістю світу
(Нехай по нас, по всіх світах,
пізніше)

В збагненні. Або спали вуста.

Сумне повідомлення

Дня 6 січня 1965 р. в міському шпиталі м. Цюриху в Швейцарії — на 81 році життя навіки упокоївся і на кладовищі Цюрих-Генг

похоронений, Олександр Петрович Наріжний, народжений у Сокилці, на Полтавщині.

Про це приятелів і знайомих Покійного сповіщає брат Симон Наріжний із Австралії.

З КНИЖОК

ЧИЙ ЛЬВІВ?

Польський кандидат на нагороду Нобеля — Юзеф Вітлін — відомий насамперед тим, що його повість „Сіль землі” дочекалася п'ятох видань. Нещодавно Вітлін видав нову свою книжку п.н. „Орфей у пеклі 20-го століття”, що вийшла у польському видавництві „Культура” в Парижі. Це велика 650-сторінкова книга есеїв і мемуарів, з яких на окрему увагу заслуговує спогад п. н. „Мій Львів”. Описи Львова тут такі гарні, що, ніде правди діти, українського читача мимохіть беруть заvidia, а то й досада, що це поляк, а не українець, змалював такі високомистецькі картини українського міста. Ось один зразок:

„Однією з особливостей нашого міста є аж три катедри: латинська, греко-уніятська і вірменська. Кожна чимось іншим знаменита, кожна побудована в іншому стилі і в іншому столітті. Мізинчиком тут є, без сумніву, наймолодша — греко-католицька митрополічна церква св. Юра. Вона гідна уваги ще й тому, що у 18 ст. збудував її не італієць, а поляк та ще й комендант Кам'янця Подільського. Щоправда, прізвище в нього було не дуже польське: Ян де Віт. Яким він був комендантом у Кам'янці Подільському — сьогодні важко дослідити, але що архітектором він був не абияким — підтвердить кожен, хто бачив обидва його львівські твори: костел Домініканів і церкву св. Юра.

Умів Де Віт вибрати для цієї катедри чудове узгір'я й умів згармонізувати рококову архітектуру з природою і повітрям. Велегенський, замкоподібний, фортечний, а одночасно легкий, сповнений граціозності, майже летючий є той святий Юр. І пливе він над нашим містом, і пливе він над нашою молодістю, неначе понадхмарний весільний корабель. Особливо ж прекрасний він на весні, коли височить понад буйною зеленню парків і завітчастих садів, що лагідними узбіччями спливають униз катедри. Овіяний усіма пахощами багатющої львівської весни, схоплюється цей храм під хмари ніби символ небесного тріумфу над злигоднями земного буття. У його тьмяному внутрішньому українські хори співають акафісти біля золочених „царських воріт”. І навіть голоси людські тут якісь золочені, візантійські. Глибокі, темні басы, здається, випливають із самого дна тієї провальної криниці, де кожна людська душа на самоті розпавляється із своїми гріхами. З дна тієї криниці, звідки вмираючий Йоаханан кликав, хто він такий і чий прихід сповіщає. А ось вблизи, тут же на катедральному узгір'ї, весело пасуться коні. Я думав, що це похідні верхівці самого св. Юрія, патрона катедри. Але я помилився. Це були коні з архієпископської стайні й ходили вони в екіпажі Його Ексцеленції Митрополита Шептицького, внука Александра Фредра.

Коли я вперше в житті станув біля входу до Ватикану, мені нагадався львівський святий Юр. Я б не хотів уразити Апостольської Столиці, але читач уже здогадався, що мені подобалося більше” (ст. 339).

На жаль, поруч цього захопленого опису української святині, автор відступив від історичної правди, приписуючи будову катедри св. Юра польському архітекторові. Ось що пише про цю будову Микола Голубець, який навіть серед поляків мав авторитет першорядного історика Львова:

„Проскотодавцем і головним керманичем святоюрського собору був німець Бернард Мердерер, що по тогочасному звичаю любив називати себе з-італійська — Меретіні.

На львівському ґрунті з'явився він у 1738 р. і зразу звернувся на себе увагу фундаторів і замовників. Дуже скоро добивається він титулу „королівського архітекта” й добробуту, якого не можуть йому вибачити місцеві „муратори”. Вмирає в 1759 р., залишаючи по собі, крім св. Юра, що був його найвищим творчим досягненням, цілу низку будов, як костели — в Наварії (1738), Городенці (1743), Кармелітанок Босих у Львові (1743), монастир місіонарів і палата Любомирських (нині Дім „Просвіти”) тут же та прекрасний рококовий ратуш у Бучачі.

До 1756 р. вів Мердерер будову св. Юра сам, командуючи цілим штабом мулярів та каменярів, яких прізвища з означенням роботи й платні збереглися в рахункових книгах святоюрського собору... Поміж малярами собору чоловік місце займає Лука Долинський” *)

Можливо, що в цьому випадку Ю. Вітлін пішов несвідомо за польськими тенденційними джерелами, бо — що ж тут ховати? — за цими джерелами пішли безкритично навіть деякі українські автори (напр., Олена Степанів у своєму „Сучасному Львові”). Але ж у дальших розділах своєї книги Ю. Вітлін виявляє таки чимало свідомої тенденційності, зокрема в описі українсько-польських взаємин. Його ідеалом українця, мабуть, і досі залишився т. зв. „почівни русін”, тобто добрячий український дядько, слухняний і вірний своєму польському панові. Ось що пише Вітлін про ті взаємини:

„Не трудно любитися тим, які належать до того самого клану, народу, партії і які мають подібні уподобання. (Але справжня) любов, дружба й товаришування починаються там, де вони завітано на тлі яскравих нерозривних різниць та антагонізмів. Гармонія панувала між моїми товаришами, дарма що багато з них належали до розсварених націй і були різних віровизнань та поглядів. Ендеки любилися з жидами, соціалісти з консерватами, старорусини-москвофіли з українськими націоналістами” (ст. 357).

Як ілюстрацію до цих, незгідних зрештою з історичною правдою, відносин, автор наводить таку малоймовірну подію:

„Не хочу торкатися ран на живому тілі цих спогадів і тому не говорю про рік 1918. Роздряпати пером ці рани я задумую при іншій, менш елегійній нагоді. Важко мені одначе промовчати, як то під час братовбивчих польсько-українських боїв мій давній товариш з гімназії, Зенон Русин, у той час український „хорунжий”, зупинив воєнні дії перед Єзуїтським парком, щоб я міг почерез фронт дістатися додому” (ст. 357).

*) М. Голубець, „Мистецтво” — розділ в „Історії української культури”, вид. І. Тиктора, Львів, 1937, ст. 581-582.

Було б трагічно, якби в нас і справді були тоді такі хорунжі, і не було б причини дивуватися нашій тодішній поразці. Але ж важко повірити в правдивість цієї історії. Львов'яни пам'ятають судового радника Зенона Русина, що мешкав на Личакові. Це був загально шанований громадянин, і ніхто з наших мемуаристів чи істориків ніколи не обвинувачував його в самовільному припиненні воєнної акції на відтинку, яким він командував. Ачей же таку подію мусів би пам'ятати не тільки пан Вітлін, але й хтось із свідків-українців, наприклад, вояки тієї військової частини, на чолі якої в той час стояв хорунжий Русин. Та, що найважливіше: за такий вчинок поставили б офіцера під воєнний суд навіть в угандській, не то в українській армії.

Коли ж автор тенденційно навітлює тих українців, що були нібито його приятелями, то що ж уже й казати про тих, яких він уважає ворогами Польщі, а особливо про історичних українських провідників у протипольській боротьбі, як ось напр. Богдан Хмельницький. Тут уже важко говорити про саму тільки тенденційність. Згадавши облогу Львова Хмельницьким, автор цитує слова тодішнього польського бургомістра Львова. До речі, автор не подає, звідки він узяв цю цитату, і вся її імовірність полягає хіба тільки в тому, що вона в лапках. Отож пан бургомістр нібито десь написав, що Хмельницький вимагав від львов'ян, „щоб ми видали всіх жидів, як таких, що спричинили цю війну. Ми відповіли, що жидів видати не можемо з двох причин: поперше, тому що вони піддані не наші, а королівської Речіпосполитої, а подруге, тому що вони нарівні з нами терплять усі жертви й труди і є готові разом з нами та для нас умирати" (ст. 343). До цього п. Вітлін додає від себе ось яку злобну паралелю: „Як бачимо, причина всіх воєн і всього нещастя на світі не змінилася від часів Хмельницького до Гітлера" (там же).

З усього вищесказаного виходить, що з визначних українців для пана Вітліна один тільки митрополит Шептицький любий. Тільки ж пан Вітлін чомусь то забув згадати, що той же самий митрополит Шептицький єдиний з-поміж католицьких ієрархів Європи виступив в обороні православних церков на Холмщині, що їх так по-варварськи нищили не якісь там велюди-гітлерівці, а таки земляки пана Вітліна.

Щождо згадки про походження митрополита Шептицького від польського письменника Александра Фредра, то ця згадка є черговим виявом „асиміляційної" акції польських істориків та публіцистів, які з усіх сил намагаються представити визначні українські родини, як колишніх поляків, що згодом нібито зукраїнізувалися. Це стосується насамперед українських родин Шептицьких і Рильських, очевидно, з уваги на таких визначних представників цих родин як Андрей Шептицький і Максим Рильський. На жаль, і дехто з наших безкритичних земляків піймався на цю нехитру вигадку. Насправді ж це старі українські але спольонізовані родини, і допіру два названі їхні представники повернулися рішуче до українства. Це правда, що митрополит був унуком Фредра, але ж по жіночій, а не по чоловічій лінії, бо ж інакше він називався б Фредро, а не Шептицький (po kądzieli, panie Witlin, a nie po mieczu). Відтоді ж і почалося польонізування родини Шептицьких. Але щодо первісного українства цієї родини, то, на щастя, крім українських,

є також і польські документи, які доказують понад усякий сумнів, що Шептицькі — це старий український рід, який згодом спольщився. Ось нещодавно вийшло два великі томи польських архівних матеріалів, що їх упорядкував Владислав Лозинський п.н.: „Prawem i lewem — obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku”.

У першому томі цієї праці знаходимо цікаві інформації про родини Шептицьких та Фредрів:

„У руському воевідстві було багато дрібної і „засцяпкової” шляхти. Найбільше її на землі перемиській, трохи менше на галицькій, львівській і сяніцькій — Бачинські, Березовські, Білинські, Голинські, Гошовські, Добрянські, Ільницькі, Яворські, Кульчицькі, Крушельницькі, Левицькі, Лозинські, Луцькі, Манастирські, Погорецькі, Терлецькі, Турянські, Шептицькі і ін. Усе це шляхта руська, що твердо стоїть при своїй східній вірі. Поруч попів це найсильніший стовп антиуніятської ортодоксії. Не латинізують, ані не польщать своїх хресних імен, навпаки, уживають їх навіть в актах, завжди у хлопському фаміліярному здрібнінні: це самі Леськи, Сеньки, Грицьки, Федьки, Ільки, Стецьки, Юрки ітп” (ст. 252).

Про рід Шептицьких знаходимо на ст. 256 таку інформацію:

„У році 1644 Петро Шептицький, gwałtowny schizmatyk, вчинив бешкет у Судовій Вишні. Перемиський „чесьнік” Александер Фредро, що його делегував король для дослідження спору поміж міщанами і передміщанами цього містечка, урядовав там на ринку. Петро Шептицький накинувся на Фредра з лайкою з приводу різниці між римокатолицькою і схизматичькою вірами (в оригіналі: de discrepantia inter Romanam Catholicam fidem atque schismaticam), почав якусь дику суперечку, наговорив чимало наклепів та образ проти католицької віри (в оригіналі: multa verba criminoza et offensiva erga

Вже появився 2-ий том КОДЕКСУ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ МЕЛОДИЙ, науково опрацьованих і упорядкованих відомим музикологом д-ром З. Лиськом. Цей том має 576 сторінок, у мистецькому оформленні. Цілий кодекс матиме 10 томів і вміщатиме 11,500 пісень.

Передплачуючи збірку „УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ МЕЛОДИ”, уможливиємо видання цього монументального твору, особливо важливого з наукового, мистецького і національного погляду.

Ціна видань: кожен том — понад 500 сторінок, в мистецькій твердій обкладинці, з текстами пісень і нотами — коштуватиме по 10,00 дол. **Умови передплати:** Перша грошова виплата — 20,00 дол. З цього 10 дол. за том, що вже вийшов, і який передплатник отримає негайно; другі 10 дол. — це заплата за останній том. Після появи кожного тому передплатник обов'язується протягом місяця виплатити належність за нього (10 дол.).

Зголошення передплати, грошові перекази прохаютъ скеровувати на адресу: Selfreliance A/C 748, 558 Summit Ave. Jersey City 6, N. J.

Туди ж прохаютъ звертатися за проспектами видання в українській і англійській мовах.

Вчасним зголошенням передплати приспішимо видання цього великого твору.

fidem Catholicam protulit), а тоді з криком: „Якщо ти віруючий, то попробуймо, чия віра краща!" кинувся на Фредра і завдав йому кілька важких ран".

Петро Шептицький умирає 1647 року. У своєму тестаменті, писаному в Угерях 6 листопада 1647 р. він наказує, „щоб діти статоч-но при своїй східній вірі залишалися і щоб дочки виходили заміж за рівних собі у святій вірі". Одна з дочок Шептицького не послу-хала батьківського заповіту і вийшла заміж за Яна Фавстина Во-лінського. Літописець каже, що з цього приводу „в родині прихो-дить до подій гвалтівних і скандальних. Сини Петра: Олександр, Кость та Ілля разом з матір'ю нападають на Волінських, шурина б'ють, гризуть, кусають, і погрожують убити, а сестру побивають княми" (ст. 256).

У конфліктах з поляками пліч-о-пліч з українською шляхтою виступало й українське селянство, або, як його польський літопи-сець називав „поспультво руске". Ось наприклад в бою Федора Винницького й Остапа Шептицького проти Анджея Максиміліяна Фредра й Марціна Красіцького це „поспультво" кинулося з криками (в оригіналі по-українському): „Бий ляхів-поганців! Будуть тут не-одного кров собаки хлєптали!" (ст. 274).

З цими матеріалами повинен пан Вітлін познайомитися, щоб пе-реконатися, що не завжди між родинами Шептицьких і Фредрів панувала така ідилічна „любов і товаришування", про яку він так зворушливо запевняє своїх читачів.

Андрій Крилач

„ЧИ СПРАВДІ СТАЛІН БУВ КОНЕЧНИЙ?"

Під таким досить дивним наголовком появилася нещодавно книж-ка англійського автора Елека Нова. Це питання вже само собою викликає заперечення: адже ж усякому ясно, що Сталін не тільки не був конечний, а цілком навпаки: мільйони людей були б щас-ливі, якби його ніколи й на світі не було. Навіщо ж тоді ставити таке питання? Чи не на те, бува, щоб сенсаційним наголовком принадити читача? А чи може автор сталініст і пробус своєю книж-кою протиставитися де-сталінізації?

Ні одне, ні друге. Автор книги, Елек Нов, — це людина по-важна й на високому становищі: він професор економіки й дирек-тор Інституту Східно-європейських Студій університету в Глезго — одного з найвизначніших англійських університетів. Зразу ж на початку книги автор і вияснює свій контрверсійний наголовок. Ав-тор стверджує, що в СРСР теперішні керівники партії так відгеть-куються від Сталіна, що, чого доброго, ще й пам'ятника постав-лять у Москві жертвам його терору. А одночасно ті ж самі керів-ники партії „нічого не сумняшеся" запевняють, що великі успіхи СРСР у сталінському періоді (як ось перемога у війні й вихід на одне з перших місць серед великодержав) слід завдячувати тільки партії, а не Сталінові. І тут мимохіть вирінає питання: чи можливо, щоб Сталін чинив зло, а партія наказував робити добро? Адже відомо, що без його наказу чи дозволу ніщо не відбувалося. І ось автор ставить основне питання: яку частину злочинів Сталіна слід по-

тільки людини і твердити, що їхні руки чисті. Іншими словами, Сталін не був конечний, але його прихід — це конечний наслідок кліки, щоб втриматися при владі" (ст. 31-32).

У наступних розділах Елек Нов аналізує радянські політичні й економічні, зокрема ж сільсько-господарські, відносини, стан плянування, статистики, заробітків, професій, покувної сили гршей тощо.

Як бачимо, автор посягнув по одну з найбільш хвилюючих тем: хто відповідає за історичні злочини, жертвою яких падають цілі групи населення, а то й цілі нації? Особа, чи система, яка ту особу висунула на чоло? Самозрозуміло, що не слід применшувати вини індивіда, але ж не менша вина системи, яка того злочинця зродила. Іскравим прожектором насвітлив цю проблему український письменник Микола Хвилюзний у своєму оповіданні „Я — романтика", у якому комуніст, голова трибуналу ЧеКа, вбиває свою матір, бо перед ним поставлено дві можливості: або зберегти життя матері — або здійснювати комунізм. Що ж це за злочинна, що за антилюдська ідея, яка ставить своїм визнацям такий вибір?

Заслуга Елека Нова в тому, що він продовжує насвітлювати цю потворну ідею перед очима людства у наш темний і тривожний час.

З. Козуб

ПРИСЛАНЕ ДО РЕДАКЦІЇ

Ярослава Оструг: **РОДИНА ГОЛЬДІВ**. — Повість. — Обкладинка роботи Бориса Крюкова. Мовний редактор: Анатоль Юриняк. — Накладом автора. Буенос Айрес, 1964. Ст. 120.

Олександр Де: **ПІСНЯ СЕРЦЯ** (Song from my heart). Поезії українською і англійською мовами. Накладом В-ва „Чайка", Лондон, 1964. Ст. 144.

Лев Биковський: **МИХАЙЛО ОЛЕКСІЄВИЧ ВЕТУХІВ (1902-1959)** Бібліотека „Нового Літопису" ч. 3. — Вінніпег-Денвер, 1964. Ст. 32.

Дмитро Соловей: **ЗАСЕЛЮВАННЯ МІСТ УКРАЇНИ КОЛОНІЗАТОРАМИ** (Відбитка з квартирного „Вільна Україна" ч. 41). Дітройт, 1946. Ст. 21.

Дмитро Соловей: **ЩЕ ПРО УКРАЇНСЬКУ ЖІНКУ В КОЛГОСПІ**. (Відбитка з журналу „Промінь", т. 4. ч. 9-10, 1963.) Ст. 8.

Сергій Кендзерявий-Пастухів: **СІЯЧ, БЕСІДИ З ДРУЗЬМИ**. ч. 2. США, 1964. Ст. 32.

НОТАТКИ З МИСТЕЦТВА

Збірник ч. 2. Об'єднання Мистців Українців в Америці. Відділ у Філадельфії. — 1964. Ст. 56 великого формату. Ціна 2,00 дол.

Зміст: П. Мегик: За рівень культурних явищ; М. Дмитренко: Пам'яті проф. Федора Кричевського; М. Струтинська: Згадки про мистців; П. М.: Огляд графічних оформлень українських видань; Хроніка; З жалобної хроніки.

Дуже старанно виданий і багато ілюстрований Збірник (кліші передані мистцем М. Дмитренком; фотографії: М. Ганушевський. О. Михалюк, В. Шиприкевич та інші). — Коли порівняти цей Збірник із першим, помітний значний ріст і поступ. Треба вітати Відділ у Філадельфії з цим культурним досягом.

Це облуда, коли хтось не робить того, що проповідує, але так само облуда, коли хтось завжди проповідує те, що випадково робить.

A. Chevenix-Trench
англ. проф.

Вісті з Українського Публіцистично-наукового Інституту

Новий Осередок
в Елизабет, Нью-Джерзі

Основуючі Збори цього Осередку відбулися 8 листопада в місцевому Народному Домі. Про завдання Інституту інформував зібраних ред. Ярослав Заремба. На тему „Українська правда в американському світі“ доповідав ред. М. Шлемкевич.

В члени Осередку вписалися тут же на зборах 24 особи. До управи ввійшли: Яр. Заремба — голова, І. Бутинець — заст. голови, М. Федірко — касир, І. Полянський — господар і референт кольпортажу, Р. Савицький — секретар. До контрольної комісії: — М. Пінковський — контролер, М. Мельничук — заст. контролера.

5 грудня Осередок влаштував для членів і гостей дискусійний вечір із доповіддю ред. Василя Качмара на тему українського патріархату.

22 січня Осередок організував урочисту академію. Цим дав почин до того, що й Елизабет — уперше — приєднався до інших українських громад, відзначаючи це найбільше українське національне свято.

Осередок у Трентоні

Осередок у Трентоні, цій — порівняно — невеликій українській громаді, виявив минулого року особливу живучість і ініціативність.

Заходом Осередку 12 квітня м. р. влаштовано зустріч Уласа Самчука з громадянством Трентону. Ініціаторкою імпрези була мгр. Анна Войцун, в підготовці помагав мгр. Іван Костюк. Дохід (82 дол.) передано письменникові на фонд видань його творів. — 10 жовтня Осередок організував авторський вечір Миколи По-

веділка. Чистий дохід (36 дол.) передано на фонд видань Публіцистично-наукового Інституту. Обидві імпрези були дуже вдалі. Проводив ними голова Осередку, д-р Богдан Ф. Корчмарик.

Осередок дав почин збірці грошей і книжок для бібліотеки в Трентоні. За зібрані гроші куплено Енциклопедію Українознавства в англійській мові та інші книжки, і 1 жовтня, в присутності репортера „Трентон Таймс-у“, д-р Б. Корчмарик і інж. І. Микитин передали ці книжки директорці головної публічної бібліотеки в Трентоні. Повідомлення про відкриття українського відділу в американській бібліотеці і також фото з моменту передачі, поміщені в „Трентон Таймс-і“ з 7 жовтня. Продовжується збірка для бібліотеки в Принстон.

Важливою ділянкою праці Осередку є дискусійні вечори з українськими студентами. Вечорами керує д-р Б. Ф. Корчмарик, автор книжки „Духові впливи Кисва на Московщину в добу Гетьманської України“. Сьогоднішні студенти — це завітніші провідники суспільства. Тому важливо, щоб вони були як слід поінформовані про проблеми Сходу Європи, зокрема про проблеми України. Такі два вечори відбулися в грудні. Вже заплановано нові зустрічі на 1965 рік.

12 грудня відбулися річні загальні збори Осередку, на яких д-р Шлемкевич інформував про даліші загальні і зокрема видавничі плани Інституту. До управи Осередку на 1965 рік увійшли: д-р Зенон Гіль — голова, о. Філімон Кульчинський — заст. голови, п. Анастасія Бойцун — касир, п. Дарія Кузик — секретар. До контрольної комісії: д-р Б. Ф. Корчмарик і інж. І. Микитин.

Ми могли відмітити тільки

кілька пунктів із докладного звіту з діяльності Осередку, присланого його особливо активним секретарем, п. Дарією Кузик. Крім відзначених дій, Осередок постійно піклувався поширенням інформаційних памфлетів Інституту, і в цій праці також може бути зразком для інших Осередків.

Панель у Ньюарку

Місцевий Осередок організував 20 грудня панель. Докладніші інформації про нього, про програму і значення, знайдуть Читачі на 10-11 стор. цього числа нашого журналу.

Участь у панелю, як дискусанти, брали такі Панове: Ярослав Гайвас (Ірвінгтон), Іван Паливода (Нью-Йорк), Мирослав Прок (Нью-Йорк), Микола Степаненко (Нью Брунсвік), Микола Шлемкевич (Кренфорд). — Модератором був мгр. Володимир Сенежак, голова місцевого Осередку. — Цю успішну імпрезу, яка викликала особливе зацікавлення і оживлення в суспільстві навіть поза Ньюарком, організувала імпрезова референтка Осередку, п. Ярослава Олесницька, при допомозі інших членів управи.

Велика втрата

26 січня 1965 року, після короткої, тяжкої недуги помер бл. п. Софрон Федів

член управи Осередку Українського Публіцистично - наукового Інституту в Ньюарку. Активний громадянин, один із найкращих наших спеціалістів фотографічного і друкарського мистецтва, людина в силі віку, повна кипучої енергії і плянів.

В особі бл. п. Софрона Федева Український Публіцистично-науковий Інститут утратив свого великого приятеля і співробітника. Покійний взяв на себе видавання

Бюлетеня Інституту і перейняв технічне оформлення книжкових видань, запланованих на цей рік.

Вічнай Ному Пам'ять.

Дружині Покійного висловлюємо наше щире співчуття.

На видавничий фонд Інституту прислали на адресу нашої редакції Вш. ПП.: Р. Форостина (Бруклін) — 5.00 дол.; Ст. Шипилявий (Бофало) — 10.00 дол. (щорічна вкладка).

Замість квітів на могилу бл. п. Константины Шлемкевич на цей фонд прислали Вш. ПП. — Д. Кузики (Трентон) — 25.00 дол. — Замість квітів на могилу бл. п. К. Шлемкевич і С. Федева — Вш. ПП. Ст. і О. Федорики — 20.00 дол.

В імені Управи Інституту щиро дякуємо.

ПОВІДОМЛЕННЯ

На закінчення ювілейного року в 150-ліття народження Тараса Шевченка, Комітет Українців Канади, Централя в Вінніпегу випускає шевченківську марку із пам'ятником Т. Шевченка на тлі Манітобського Парляменту.

Марка розміром 1 X 1 1/2 інча, кольорова, зубкована. Безпосередньо під маркою напис „Тарас Шевченко 1814-1964." Вінніпег, Манітоба. Напис латинкою. Ціна бльоку 20 шт. \$ 2.00

Крім цього маємо ще маленький запас коверт і карток із шевченківським гаслом „Святкування 150-ліття Т. Шевченка — 5-7 вересня 1964 р." в англійській мові. В тому часі тим написом штемплював головний поштовий уряд в Вінніпегу всі листи.

В складі маємо також шевченківські коверти з відбиткою пропам'ятної медалі та з портретом Шевченка в молодому віці в ціні по 10 центів.

Писати до канцелярії КУК, залучаючи належність, на таку адресу:

Ukrainian Canadian Committee

Headquarters

456 Main St., Winnipeg 2, Man.

З ПОЛІТИЧНОГО ГУМОРУ

За одне слово

У київській тюрмі розмовляють в'язні:

— Я швець, — каже один, — працюю в шевській артілі. Украв шматочок шкіри, щоб дочці черевики полатати, і за це засудили мене на п'ять років.

— А я, — каже другий, — не за один шматок шкіри, а за одне-однісіньке слово дістав десять років тюрми.

— То ще хіба за часів Сталіна.

— Ні, тепер уже, за Брежньова. Я завжди був лояльним радянським громадянином, і в хаті в мене висять на стіні портрети всіх вождів: Леніна, Сталіна, Хрущова, Брежньова... А оце якось зайшов у хату міліціонер, глипнув на стіну та й каже: „Скинь цю сволоч із стіни!“ А я запитав тільки: „Котру?“

Учення Леніна

До львівського МВД зголошується чоловік на працю сексота.

— Не ті часи, щоб ми всякого приймали, — кажуть йому. — Спеціальні кваліфікації тепер потрібні. Та ось тобі пробне завдання: на Личакові відбудеться сьогодні ввечері доповідь секретаря райкому партії. Підеш туди і слідкуватимеш за поведінкою присутніх під час доповіді: хто аплодує, а хто менше, хто шепочеться з сусідом — про все це зробиш нам донос. Гляди: упорасяш добре з цим завданням, — приймемо на працю.

Увечорі в МВД телефон:

— Приходьте негайно й заарештуйте людину, що сидить у десятому ряді, третє крісло зліва!

Прийшли й заарештували. А на другий день кандидатів в сексотів грааулюють:

— Приймаємо на роботу, розуміється. Ти ж довершив надзвичайного діла. Арештований виявився довголітнім американським

шпигуном. Скажи тільки, як це ти його так зразу розпізнав?

— Я поступав згідно з ученням товариша Леніна.

— Правильно, ми теж так поступасмо. А все ж, поясни конкретніше.

— Цілком просто: товариш Ленін учив: „Ворог не спить!“. Ну, а серед слухачів той тип був єдиний, що не спав.

Ч О М У ?

● Нарешті! В „Свободі“ з 2-го лютого маємо початок підсумків діяльності управи Комітету Пам'ятника Шевченкові. Цей звіт перебив мою постанову вислати Вам питання до розділу „Чому“?, від якого люди звичайно починають читання журналу. Я хотів спитати, чому організації мистців, науковців, журналістів, чому окремі письменники — не відгукуються на заклики „Листів“ у справі Культурного Фонду ім. Шевченка. — Тепер мої запитання зайві. Живу в глухій провінції і не орієнтуюся так, як культурні діячі, що ближче до престоу. Видно, вони прийшли до переконання, що вже й не варто боротися. Колись говорили, що в фонді будови залишилося приблизно сто тисяч доларів, потім — говорили про 80 тисяч, далі вже про 50, а із звіту довідуємося, що в касі всього 33 тисячі і непокриті рахунки... Адміністрація урядус і поки закінчиться ліквідація справ, у фонді залишаться тільки спомини великих надій...

Відповідь: Почекаймо, Приятелю! Комітет обіцяв дати в найближчому часі докладний касовий звіт. Аж тоді зможемо на основі точних даних схвалювати чи критикувати господарювання Комітету. Але справи Культурного Фонду не кидаймо! Вона не

залежить виключно від Комітету і його вирішень. Вона першою мірою залежить від суспільства. Припустім, що з фонду пам'ятника залишиться зовсім мало, скажім, 20 тисяч. Це повинно стати зерном-зародком фонду і від суспільства залежатиме, чи те зерно впаде на добрий ґрунт, чи на твердий камінь... Тільки не попадаймо в зневіру! Далі і послідовно пробуджуймо громадську опінію і свідомість потреби Культурного Фонду. Якщо буде створена незалежна Кураторія цього — з початку хай і невеликого — фонду, коли ця Кураторія матиме довір'я суспільства і діячів культури, — тоді фонд ростиме і виконає призначення.

● Як легко і — скажім драстичніше — дешево можна у нас стати добродієм-меценатом культури! Минулого року самі мистці звертали увагу громадянства на будову неукраїнської стилем, дуже дорогої катедри в Філадельфії, і то в дільниці міста, яку українці масово покидають. Тепер мистці величають митрополита Сенишина, який цю катедру буде, меценатом українського мистецтва, української культури! В „Америці" з 3-го лютого знайдете довгу статтю підписану головою Об'єднання Мистців Українців в Америці і в ній перелік великих меценатів нашого мистецтва від Ярослава Мудрого і Ярослава Осмомисла, через гетьмана Івана Мазепу, митрополитів Петра Могилу і Андрея Шептицького. Цей почесний список замкає новий меценат... митрополит Сенишин, бо подарував на пресовий фонд „Нотаток з мистецтва"... аж 500.00 дол.! Що за цей дар належить чемна подяка — це ясна справа. Але чому бити поклоні, де міра, навіть виписувати такі просто несмачні порівняння!

Відповідь: Відні ми люди!

● Виглядає, що не тільки азійські і південно-американські держави переходять до диктатури генералів. Наше суспільство в США посувається також у цьому напрямку. Голова Об'єднання Українських Комбатантів займається вже не тільки своїм військом, але наказує проф. Кубійовичеві, як треба редагувати енциклопедію, і як проф. Голубничий повинен писати свої розвідки. Він же, голова комбатантів, на вічу в Ньюарку, засуджує зустрічі українських діячів культури з їхніми братами із УССР. — Коли б до США приїхав напр. маршал Гречко, чи якийсь інший омаршлениий -енко, і коли б дуже хотів поговорити з своїм українським партнером у вільному світі, то це була б проблема для д-ра Галана: зустрічатися чи не зустрічатися. Але щоб генерали встриявали в справи культури?! Досить уже політичних опікунів!

Відповідь: Кілька спростувань. Д-р Галан критикував професорів Кубійовича і Голубничого не „службово", в уніформі, але „у цивільну", себто як голова контрольної комісії УНСоюзу і голова ЗУАДК-у, який — на його думку — замало реклмується в енциклопедії. Це добре право п. Галана. — По друге: не журіться, Приятелю, примарою військової диктатури. З-поза наукових виступів голови Об'єднання Комбатантів виразно чути підшепти його цивільного, професорського відхнення. Можете спати спокійно!

Коли людям повторяти революційні гасла, вони сьогодні слухатимуть, вони слухатимуть завтра і слухатимуть післязавтра, але четвертого дня скажуть: забирайся до чорта!

Хрущов

ПО Д Я К А

27 січня відійшла у вічний спочинок наша дружина, мати, бабуся, тета, рідня: — **Константи́на з Посацьких Шлемкевич**. Від себе і всієї родини сердечно дякую **При́телям і Зна́йомим**, що в сумні години життя, думкою і співчуттям, були зо мною і моїми найближчими. На листовні вислови ожалю відповім згодом, упорядкувавши свої дні і працю.

Тепер дякую всім, що пом'янули **Покійну** жертвами на **Богослужби** за спокій її душі, вінками на домовину, участю в похоронних відправах; усім, що замість квіток на свіжу могилу передали жертви нашим організаціям (на фонд Держ. Ц. УНР, УВАН); що свої жертви прислали на адресу нашої редакції і „Свободи”.

Виконуючи бажання **Покійної**, не раз повторюване під час безнадійної недуги, дякую **Вшан. п. д-рові Борисові Филипчакові**, який до останніх днів опікувався хворою, лікуючи і облегшуючи страждання. У вільні від лікарської практики дні, замість спочивати, він відвідував її, доїжджаючи з **Пассаїку**. Прохаю прийняти від мене і від усіх нас запевнення нашої щирої вдячності. — Це відноситься і до нашого свояка, **д-ра Володимира Гординського**, керівника біо-аналітичної лабораторії в **Ньюарку**, який — протягом року — кожного тижня відвідував недужу, провіряючи стан її крові. — Є речі, які не забуваються ніколи.

М. Шлемкевич

ЗАМІСТЬ КВІТОК НА СВІЖУ МОГИЛУ

На пресовий фонд „Листів до При́телей” прислали **Вшан. ПП:** **С. і М. Анастасієвські (С.-Пол.)** — 20 дол.; **Т. і П. Богданські (Ірв.)** — 10 дол.; **Ст. Букшована (Ньюарк)** — 5 дол.; **С. і М. Гарасевичі (Ірв.)** — 10 дол.; **И. Гіряк (НІорк)** — 10 дол.; **Н. і А. Івахнюки (Торонто)** — 20 дол.; **Д. і Б. Карановичі (Ньюарк)** — 10 дол.; **Н. і К. Кізюки (Честер)** — 10 дол.; **З. і Ю. Коритки (Данкірк)** — 10 дол.; **Д. і З. Ляські (НІорк)** — 20 дол.; **Яр. Олесницька (Ньюарк)** — 10 дол.; **ПП Олесіюки (Кервил)** — 10 дол.; **ПП Поритки (Фил.)** — 10 дол.; **Л. і Р. Придаткевичі (Мюрей)** — 15 дол.; **Е. Сарахман (НІорк)** — 10 дол.; **Р. С. і І. Темницькі (Ньюарк)** — 35 дол.; **Д. і А. Яременки (Дж. Сіті)** — 10 дол. В останніх днях: **П. Одарченко (Вашингтон)** — 10 дол.; **І. Коритко (Данкірк)** — 10 дол.

На **Фонд Допомоги Українським Сиротам в Європі:** **Вшан. ПП:** **О. і Яр. Заремби (Елізабет)** — 20 дол.; **Галина Магмет (Елізабет)** — 10 дол.

На **Фонд Укр. Публ.-наукового Інститут** (див. ст. 61).

За всі ці жертви щиро дякуємо.

Большевицька господарка

В Україну приїхала американська господарська делегація, щоб познайомитися з місцевими господарськими досягненнями. Делегати оглядають новозбудований цегельний завод. Делегат почав розмову з одним з робітників:

— Масте гарну цегельню. Добре працює?

— Так, але що нам з цього?

— Як? Адже масте цеглу!

— Ні, ми її ввозимо в Угорщину.

— Але за це щось одержуєте.

— Певно: товщі.

— Отже добре торгуєте.

— Так, тільки ж ми цих товщів не масмо, бо ввозимо їх у Болгарію.

— А що за це одержуєте?

— Тютюн.

— Виходить, що все таки щось масте.

— Ні, бо тютюн ми ввозимо в Румунію взамін за нафту.

— Отже масте нафту.

— Ні, нафту ми ввозимо в Польщу.

— А що вам Польща за це дас?

— Вугілля.

— Це добре.

— Та добре, бо вугілля нам потрібне до цегельні.

ФОНД ПОМОЧІ НЕСПРОМОЖНОМУ БРАТОВІ

На цей фонд до кінця січня прислали Вшан. ПП: 8.00 дол. — НН. Огайо. По 5.00 дол.: Р. Галібей (Дж. С.), З. Дончук (Фил.), Т. Парфанович (Бофало), І. Савка (Фил.), З. Храпливий (С-Люїс). По 4.00 дол.: Мир. Маренін (Влмтк), В. Осадчук (Л'Андж. Гардісн С.). По 3.00 дол.: П.Іванків (Трита), Т.Ліськевич (Чік.), П.Одарченко (Вшигтн), В. Шерей (Л. Айл.). По 2.00 дол.: В. Лазечко (Дтрит), Б. Смолинський (Рсддейл). По 1.00 дол.: І. Вишинський (Ф. Вілліям), В. Гвоздецький (Солт Л. С.), І. Зельський (Внпг), М. Ляшенко (Чкго), К. Мигаль (Трита), Л. І. Мотрук (Бртфорд), М. Стрілецька (Монтреаль), Т. Ткачук (Зіленд), А. Турчин (Влмгтон).

Щиро дякуємо. Далі буде.

ЗБІРНЕ МЕЦЕНАТСТВО

В грудні 1964 року на цей фонд прислали по 12.00 дол. Вшан. ПП: В. З. Г.; І. Дубилко (Торонто); Т. Сендзік (Трентон); Б. Томків (Аледжені).

Список вилат із січня ц.р. в наступному числі.

На руки п. М. Ломіша (Данкірк) на цей фонд впили Вшан. ПП: М. Самотовка (24.00 дол. за 1963 і 1964 рр.), і по 12.00 дол.: І. Коритко, Ю. Коритко, В. Пасічняк, М. Салдит, Е. Стецьків.

Усім Членам Збірного Меценатства висиласмо знову два числа ПОДАТНИКА і, окремо, як кожного року, листи з подякою й інформаціями.

Умови передплати:

на рік 5.00 дол.
на півріччя 2.75 дол.
окреме число 0.50 дол.

Адреса „Листів до Приятелів”

— LETTERS TO FRIENDS,
P. O. Box 428 Newark 1, N. J. USA.

Адреси для Австралії:

Dr. V. Bilynskyj, 43 Mathoura Rd.
Toorak SE. 2, Victoria, Australia.

Mr. I. Hrynowych, 121, Kildare St.
Blacktown N.S.W. Australia.

Mr. T. Pasieczynskyj, 60 Hughes St.,
Mile End. South Australia.

В-во „КЛЮЧІ”

За редакцію: М. Шлемкевич

За виво Д. Кулик, Л. Ломіш, О. Олесьницький, Ом. Тарнавський

